جۆر و شێوەکانی بوونی کاریکاتێر لە ڕۆژنامەگەریدا (بەشی 5) ... هەندێن خشناو

وێنەی کاریکاتێریی دەتوانێت لە ڕۆژنامەگەری خولاودا بە چەندین شێوەی جیاوازەوە بوونی هەبێت، بە گوێرەی ئامانجە دیاریکراوەکانی یان ئاماژە زێرەکانی تێرەوە، لە نێو ئەو شێوانەشەوە دەتوانین باس لەم شێوانەی خوارەوە بکەین: 1- گۆشەی سەربەخێ.

2- کاریکاتێری بەاوکراوە لە گۆشەیەکی ڕۆژنامەوانی تردا:

زۆرێك لە ڕۆژنامەکان کاریکاتێر لەگەڵ بابەتە هەواڵی و ئەدەبیەکانی تردا بەاودەکەنەوە، بەمەبەستی ڕوونکردنەوە و پەرشبەخشینی زیاتر، لەوانەیە ئەم کاریکاتێرانە لە بابەتە بەاوکراوەکەدا هەڵنجرابن، دەستەی نووسەران بابەتەکەیان پیشانی کاریکاتێریستەکە دابێت و داوایان لێکردبێت، کە کاریکاتێرێکی گونجاو بۆ بابەتەکە بکێشێت، لەوانەشە کاریکاتێریستەکە پێشتر کاریکاتێرێکی سەربەخێی کێشابێت و بابەتەکەی لەگەڵ بابەتەڕۆژنامەوانیەکەدا لەیەك بچن، لەوانەشە بگونجێت کە بکرێتە گۆشەیەکی سەربەخێ، بەڵام لەم حاڵەتەدا و بەم شێوەیەی کە لەگەڵ بابەتێکی تردا بەاودەکرێتەوە، پایەی دووەمی دەبێت لە بابەتە ڕۆژنامەوانیەکەدا، واباوە ئەم جۆرە کاریکاتێرانە کە بەم شێوەیە بەاودەکرێنەوە بۆ خوێقاندنی هاوسەنگیەکی دەروونی و ستاتیکی، خوێنەر چێژ و زانیاری وشکیش لە هەمان کاتدا وەردەگرێت، لاپەڕەی ڕۆژنامەکەش بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش بە تێکەڵکردنی هەردوو توخمی نووسین و وێنە دەردەکەوێت، بەڵام ئەگەر کاریکاتێرەکە کە وێنای ئەو بابەتە دیاریکراوە دەکات، لە پێکهاتەکەیدا بریتیە لەو زانیاریانەی کە لە بابەتە ڕۆژنامەوانیەکە هەڵنجراوە، لێرەدا کاریکاتێرەکەڵ دەچێتە نێو پێکهاتەی بابەتەکە و دەبێتە بەشێك لێی و ڕۆڵی هاوکاری بابەتەکە دەگێڕێت، لەم حاڵەتەدا بوونی کاریکاتێرەکە پەیوەستە بە بوونی بابەتەکەوە، بەبێ بابەتەکە کاریکاتێرەکە نادیار و ماناکەی لە دەستەدات. ئەم دیاردەیە لە زۆرێك لە ڕۆژنامەکاندا بوونی هەیە، کە هەوڵی پشکەشکردنی مادەکانیان دەدەن بە پێکهاتەیەك لە چەندین شێوازی هونەری، بابەتەکە بە هێکی بەرچاو پیشان دەدات، و کەمەربەندی دەکات بە

چوارچێوەیەك، و پشتگیری دەکات بە وێنە و تابلۆ و شتی تر، بۆ بەدەستهێنانی زۆرترین خوێنەر بۆ ئەم بابەتە.

3- کاریکاتێری وەرگیراو لە ڕۆژنامەیەکی دیکە:

زۆرێك لە ڕۆژنامەکان شێوازی وەرگرتن یان گواستنەوە لە ڕۆژنامەکانی تردا پەیڕەودەکەن، بە تایبەتی لە بواری کاریکاتێردا ئەم نەریتە باوە، زۆرجار خوێنەر کاریکاتێرکی بەرچاودەکەوێت کە هاوپێچ کراوە بە دەستەیەك (لە فڕانە ڕۆژنامە وەرگیراوە). ئەم ئاماژەپێکردنەش زۆر پێویستە لە حاڵەتی بڵاوکردنەوەی کاریکاتێرێك یان تابلۆیەك بەمجۆرە.

ئەم دیاردەیە دەرئەنجامی ئەرێنی و نەرێنی هەیە، لە دەرئەنجامە ئەرێنییەکانی ئەوەیە کە ئەم ڕۆژنامەیە تابلۆ کاریکاتێرییەکە دەگەیەنێتە ئەو خوێنەرانەی کە توانای بینینی ئەم کاریکاتێرەیان نیە لەو ڕۆژنامەیەی کە کاریکاتێرەکەی لێوەرگیراوە، لەبەر چەند هۆیەك، لەوانەیە ڕۆژنامەکە لە وڵاتێکی دیکەوە دەربچێت، یان بە زمانێکی دیکەوە دەربچێت، تەنانەت ئەگەر لە هەمان وڵات و بە هەمان زمانیش دەربچێت، لەوانەیە ئەم کاریکاتێرە گرنگیەکی تایبەتی هەبێت، بۆیە ئەم ڕۆژنامەیە دووبارە بڵاویدەکاتەوە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەم گرنگیە.

دەرئەنجامە نەرێنییەکانیش خۆیان لە یاسا و ڕێساکانی پەیوەست بە مافی بڵاوکردنەوە و چاپکردن دەبیننەوە، ئەمەش بابەتێکی یاساییە لە دەرەوەی باسەکەمانە، لەوانەشە دووبارەکردنەوەیەکی کرچوکاڵ بێت، ئەو ڕۆژنامەیەی کە بابەتێك پێشکەش دەکات لە ڕۆژنامەیەکی دیکە وەرگیراوە و گواستراوەتەوە، کە ئاستی بڵاوکردنەوەکەشی لەو کەمتر نیە، لەوانەیە لە هەمان وڵاتیش دەربچێت، خوێنەر بەبەش دەکات لە دیتنی شتێکی نوێ و تووشی بۆمەدی دەکات لە تام و چێژ وەرگرتنێکی نوێ، بەربڵاویی ئەم دیاردەیە وێنایەك لای خوێنەر دروست دەکات، کە ئەم ڕۆژنامەیە توانای پێشکەشکردنی بابەتی سەربەخۆی تایبەت بەخۆی نیە، و ڕۆژنامەیەکی نەداڕە لە ڕووی کارزان و کاردێری گرنگەوە، کەواتە ڕۆژنامەیەکی بە کەموکوڕییە و شایستەی ڕۆزگرتن نیەێ، بۆیە وا چاکترە کە لەنێو کاردێرانی هەر ڕۆژنامەیەك بۆجگە لە پسپۆرانی دیکە، هونەرمەندێکی کاریکاتێریست یان زیاتر هەبێت، ئەگەر دیاردەی (گواستراوەتەوە لە) ی بەکارهێنا، نابێت لەسەر حیسابی کاریکاتێرەکانی خۆی بێت، بەردەوام شتی نوێی خۆی پێشکەش بە خوێنەرانی بکات و تووشی دووبارە و بۆزاریان نەکات، تا

لێی دوورنەکەونەوە.

لە ژوانەوە بۆ دابڕان لە شیعری بەیەکگەیشتنێکی دژار_دا … سەدیق سەعید ڕواندزی

زمان، یەکێکە لە هەگەزە سەرکییەکانی شیعر. هەروەك مالارمێی شاعیری جیهانیش دەڵێت:(شیعر تەنها زمانە). بێگومان زمان لێرەدا هەهەندێکی دیکەی هەیە. چونکە ئەگەر زمانی شیعری هەمان زمانی ئاسایی دەربڕین بوو، ئەوا جیاوازییەك نامێنێتەوە لە نێوی فۆرمی زمانەوە. زمان لە شیعردا،وێنەی هونەری، واتا،شیعرییەت و چێژو ئستاتیکایە. ئەوە گرنگ نییە زمانی دەقێك سادەیە یان ئاڵۆز، ڕوونە یان تەمومژاوی، بەڵکو ئەو زمانە چەند دەتوانێت لە خولقاندنی شیعرێکی جواندا، ئێ ببینێت ئەوە گرنگە.زۆربەی شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێو، لە نێوی زمانی شیعرییەوە، هەڵگری وێنە و دەربڕینی سادەن، کە بە ڕادەیەك هەموو خوێنەرێك لێی تێدەگات، وەلێ پەیام و مانای شیعرەکان، وێنە و ئستاتیکای زمان لای ئەو شاعیرە، بە شێوەیەکە کە ئەگەر بەر شیعرێکی بکەوین ناتوانین لە یادی بکەین. واتا زمانی شیعری ئەو شاعیرە، زمانێکی سەرنجڕاکێشە، زمانێکە کە لەوشەو کەرستە سادەکانی زمان پێکهاتووە. بەو مانایەی هیچ ئاڵۆزییەك نابینین لە ئەزموونی شیعریدا.بێگومان زمان وەك ئامرازێك، بە پێی قۆناغەکانی گەشەکردنی ئەدەبی و کۆمەڵایەتی گۆڕانی بەسەر دادێت و پێش دەکەوێت.

لە شیعری کلاسیکدا،ژمارەیەکی زۆر وشەی عەرەبی و فارسی و تورکی دەبینین، چونکە ئەو کات زمانی کوردی لە ژێر کاریگەریەتی ئەو زمانانە دابووەو هەشتا زمانی کوردی نەبۆتە بە شێك لە دنیابینی نووسەران و گوتاری دەقەکان. وەلێ لە دوای سەکانی سەرەتای بیستەکانی ڕابردوو، وردە وردە زمانی کوردیش جۆرێك لە فۆرمی پەتی بوونی کوردی وەردەگرێت و شێوەیەکی دیکەی ئەزموونی شیعری لەسەر دەستی گۆران دادێت. بەڵام هەشتا وشە و زاراوەی عەرەبی لە بەشێکی

زۆری ئەو شیعرانەش دەبینین کە ئەو کات نووسراون. لە گەڵ بەرە و پێشەوە چوونی ئەزموونی شیعریی و زمانیشدا، دواجار زمانی کوردی دەبێتە زمانی سەرەکی دەقی ئەدەبی و شیعریش بە تایبەتی. لە سەرەتاکانی سەدەی ڕابردوودا، زمانی شیعری دەقەکان زمانێك بووە، تێکەڵییەك لە زمانی عەرەبی و کوردی.

زۆربەی دەستەواژە و دەربڕینە شیعرییەکان عەرەبین. ئەمەش وەك سیمایەکی ئەدەبی بە شیعری ئەو قۆناغەوە دەبینرێت.شیعری(بەیەکگەیشتنێکی)دڵزاری شاعیری دیاری کورد، یەکێکە لەو شیعرانەی کە جێگیرێك لە پەتیبوون و هەسەنیبوونی زمانی کوردی لە ڕووی وێنەی شیعری و دەربڕینەوە تێدایە.ئەم شیعرە لە ساڵی 1946نووسراوە. کاتێ دەیخوێنینەوە(چەند وشەیەکی کەمی لێدەرچێت کە عەرەبین)واهەست دەکەین شیعرێکە بە زمانی ئێستا نووسراوە. لەکاتێکدا زمانی کوردی لە سەرەتای چلەکاندا، زمانێکی تێکەڵ لە عەرەبی و کوردی بووەوە لە زۆربەی شیعری شاعیرانی ئەو سەردەمەدا،درك بەو خاسیەتەی شیعردەکەین. وەلێ لەو شیعرەی دڵزاردا، زمانێکی هونەری، جوان،مۆزیکی لە دەربڕین و وێناکردن تێدایە. ئەم شیعرەی دڵزاری شاعیر،وەك وێنەیەکی سێ هەهەندی وایە و لەهەر لایەکەوە بڕی بڕوانیت، جوانییەکی تێدا دەبینی. جوانی لەو شیعرەی دڵزاردا، کە بێگومان جوانی ئافرەتە، لە دیمەنی وێنەیەکی فۆتۆگرافی دەچێت، کە بە کامیرای فول ئێجدی چریکابێت. چونکە ئەویش بە شێوەیەك وەسفی یار دەکات لە ژووانێك، کە تیایدا هونەرێکی بەرز لە کاری وەسفکردن بنوێنێت.
ئەگەرچی وەسف، هەگەزێکی سەرەکی ڕۆمان و چیرۆکە،بەڵام لەو شیعرەی دڵزاردا، بونیادێکی هونەری دیاری دەقەکەیە. چونکە ئەو بە ئەندازەیەك وەسفی هاتن و ڕۆیشتنی یارەکات، کە ببێتە جێی تێڕامانی مرۆڤ، بە بێ ئەوەی لە ئاستی دیتن و بەریەککەوتندا ئەوجوانەی هەر بینیبێتیش، بەڵام بزانێت لە بەرامبەر چ جوانێکە. واتە ئێمەجوانێکی دیکە کە بەرمەبنای جوانی ئەو وەسفەی دڵزارە لە شیعرەکەدا دەبینین.لەلایەکی دیکەوە،تەواوکاری مانای شیعری لەو شیعرەی شاعیردا لە ئاستێکدایە، کە لە خاڵێکەوە دەست پێدەکات و بەردەوام دەبێت تا دواخاڵ.
بەو مانایەی ئێمە لە خوێنەوەی ئەوشیعرەدا، لە بەردەم نیوە ماناو پارادۆکسی واتای شیعری نین، وەك ئەوەی لای بەشێکی نەوەی نوێی دوای ڕاپەڕین بوونی هەیە. بەڵکو کە شیعرەکە دەخوێنینەوە، وەك ئەوە وایە چیرۆکێك گوێبیست ببین، یان دیمەنەکانی فلمێك ببینین، کە هەموویان تەواوکەری یەکترین و بە قرتاندنی دیمەنێکیان، مانای

ئەوی تریان نامێنێت. بەڕام لەو شیعرەی دڵزاری شاعیردا، کە شیعرێکی هاوسەروایە و لە سەر شێوەی شیعری کلاسیك نووسراوە، پەیوەندییەکی بابەتی و ئۆرگانیکی لە نێوان وشە و دەربڕینەکان، وەسف و وێنەکان هەیە.شاعیر لەو شیعرەیدا، وەسفی دەرکەوتنی یارمان بۆ دەکات، هەر لە سەرەتاوە تا دەگاتە لای ئەو، دواتریش کە ژووانەکەیان بە لە یەکتری جیابوونەوە کۆتایی دێت.ئەمەش بەشێکە لە تەواوکاری مانای شیعری. وێنە و دەربڕینەکان، دیمەن و گوزارشتکردنەکان،هەموویان یەکتری تەواو دەکەن، تاسەرەنجام لەو شیعرەدا جوانی هەڵبەست دەگاتە تڕپەك. دڵزار لە سەرەتای شیعرەکەیدا دەڵێت:_

نیگاری نازدار بەلارو لەنجە..
هات لەدڕ دەرکا ئێش و ئەشکەنجە.
هەروەکو جاران لە باخ و ڕەزان
لەگەڵ دەستەیەك لە لێو قورمزان..
گەڵا تا گەییە لای من هەر ئێستە..
پێی ڕاگرت وەستا بەو چاوە مەستە..

بۆگومان دەسپێکی هەر دەقێك، ئەڤەی بە یەکەوە گەیاندنی خوێنەرو دەقە، دڵزار لەو شیعرەیدا، هێندە هونەرییانە باسی یارمان بۆ دەکات، کە بە تاسەوە چاوەڕوان بین کە دواتر چی ڕووەدات. بە دەربڕینێکی تر، دەسپێکی ئەو شیعرە، فۆرمێکی چیرۆك ئامێزی هەیە کە گرێدانەوە ڕەگەزی سەرەکییەتی. بۆیە کاتێ دەسپێکی شیعرەکە دەخوێنینەوە، وەك ئەوە وایە چیرۆکێکمان بۆ باس بکرێت، کە لە چاوەڕوانی ئەوە دابین ئاکامەکەی بەچی دەگات. شاعیریش وەسفی هاتنی یارەکەی بە لە نجە و لاردەکات.دەرکەوتنی یار لێرە، هەر تەنها تاسەی بینینی شاعیر ناشکێنێت، بەکو ڕێی حەکیمکیش دەبینێت، کە ئەو ئێش و ئازارە لەدڕ دەردەکات کە پێی گیردەیە.پێشتریش ئەو، چەند جاری تردەرکەوتووە، بۆیە بە دابڕانی جارێکی دیکە هەمان ئێش و ئازار لای ئەو نوێدەبێتەوە. هەر وەکو جاران، مانای وایە پێشتریش یار دەرکەوتووە وهەمان ئێش و ئازاری لە دڕ سڕیوەتەوە. هاتنی یار، لە گەڵ پڕلێك لە لێو قورمزان بۆ ناو باغەکان، هاتنێکی تایبەتە.

لێو قورمزەکان ئەگەر لەو دەرکەوتنەیان مەبەستێکی گشتییان هەبێت، ئەوا یارەکەی شاعیرلە نێو ئەواندا، دەرکەوتنی بۆ مەبەستێکی دیکەیە، ئەویش شادبوونەوەیە بە یارەکەی. بۆیە ئەو لە هیچ شوێنێك ئاڤە ناگرێت تا نەگاتە لای ئەو.ئەمە سەرەتای ئەو ژووانەیە کە شاعیر لە پەراوێزی هاتنە دەرەوی یار لە ماڵ چاوەڕێی دەکات.ئەگەر

چی یار لەگەڵ دەستەیەك لە لاو قورمزان دێتە دەرەوە بۆ دەشت ودەر، وەڵێ ئەمە بەهانەیەکە بۆ ئەوەی لەو هاتنە دەرەوەیدا چاوی بە خۆشەویستەکەی بکەوێت. کە دەگاتەلای ئەو،ئیدی وەسف لێرەدا لە جوانی سرووشتەوە دەگۆڕێت بۆ جوانی یار. وەك چۆن گۆرانی داهێنەریش، تەبیعەت بە بۆوناکی دەبینێت ئەگەر بزەی یاری لەگەڵ نەبێت. دێزاری شاعیریش، لە وەسفی جوانی یاردا، لە شیعری بەیەکگەیشتندا دەڵێت:_

ئەو خوردە ساڵەی کە بۆ دیعایە..
شوعلەی کۆمانی وەك شەو چرایە..
بۆ سووتانی دڵ چەشنی ئاگرە..
هەرچەند لە پەڕەی گۆڵ ناسکترە..

ئێمە لێرەدا لە بەردەم جوانییەك داین، کە ڕەسەن و سرووشتییە، جوانییەك نییە دەستکرد ومکیاژی و فریودەر(وەك ئەوەی ئێستا هەیە) بەڵکو جوانییەکە کە خۆی پیشانی هەمووان دەدات وپێویست بەوە ناکات ڕیکلامی بۆ بکرێت.ئەگەرچی ئەو جوانییە بۆ شاعیر، سەرچاوەی سووتان و ژانە،تینی لە ئاگر بە هێزترە، بەڵام وەك پەڕەی گولیش ناسکە. بۆگومان یەکێك لە خەسڵەتەکانی شاعیری جوانووس و داهێنەر، خوڕقاندنی وێنەیەکی هونەری جوانە بە زمان،دێزار لێرەدا،دووهاودژی کۆکردۆتەوە و وێنەیەکی باڵای هونەری شیعری لە دروست کردوون.هەرچەندە کۆمەکانی شوعلەیان تێدایە،بەڵام لە پەڕەی گوێیش ناسکترن.بەمەش شاعیرنەك هەرهەست بە هیچ ئازارێك ناکات لە کاتی بینینی جوانی یار، بگرە واهەست دەکات پەڕەیەکی گۆڵ دەبینێت کە ناسك و جوانە و تازە شکۆفەی کردووە.شاعیر وەك ئەوەی کەڤاڵکی جوان بنەخشێنێ، بەردەوام دەبێت لە وەسفی ئەوخوردە، ئیدی هەموو ئەدگارەکانی وەسف دەکات. بەڵام وەزیفەی دیتن لێرەدا کۆتایی نایەت، بە دەربڕینکی تر،شاعیر هەر تەنها لە پێناو جوانیدا وەسفی ئەو خوردە باڵابەرزە کە ئەگەر ئاوریشم بگرێت پەنجەکانی دەگوێن،ناکات، بەڵکو مەبەستکی دیکەی هەیە کە دەشێ تەنها بە هەمای چاوەکان بیگەیەنێت.ئەویش ژووان و بەیەکگەیشتنی نێوانیانە. بۆیە ئەمجارەیان شاعیر دەڵێت:_

منیش چاوەکم بۆیە چاوانی..
بە زمانی عەشق زۆر بە ڕەوانی..

بۆگومان زمانی گۆڕینەوەی ڕازو عەشقی نێوان ئەو دووکەسە، زمانی گوزارشتکردن نییە، بەڵکو زمانی هەماهەنگ،چاو، ڕازەکانە, واتا تەنها

بە ڕوانین یار دەزانێت مەبەستی ئەو سەیرکردنە چییە، ڕوانینکی ئاگوزەرە، یاخود بینینکی قووڵە کە ئازو مەبەستی دیکەی لە پشتە کە ئەویش خۆشەویستی و ژووانی بە یەکگەیشتنە. شاعیر لە بری زمان، بەچاو ئەوە ئاماژەیە بۆ یاردەگەیەنێت کە خۆشی دەوێت.وەک یار لێرەدا، وەک گفتوگۆو قسەکردن نییە، بەکو ئاماژەکانی چاون. دوای ئەوەی شاعیر بە چاو مەبەستەکەی بە یار دەگەیەنێت، یاریش دەزانێت ئەو ڕوانینە بۆ مەبەست نییە، بۆیە هەر بە ئاماژەی چاوەکانی، وەک تەماشاکردنەکەی شاعیر دەداتەوە کاتێ دەڵێت:_

نهێنی دەم لە دیدەکانی
یەك یەك خوێندەوە سەرپاکیم زانی.
زانیم کە ئەویش ئەو گۆنا گوڵە..
وەك من گیرۆدەی ئازاری دڵە..

ئەو گۆڕینەوەی ئازو نیازەی نێوانیان، سەرەنجام ئەو ئاماژەی بۆ هەردووکییان گەیاند، کە وەك یەك گیرۆدەی خۆشەویستی نێوانیانن. هەردووکییان یەکتریان خۆشدەوێت و لە ئازی دڵی یەکتری ئاگادارن.دوای ئەوەی هەردووکیشیان گەیشتنە ئەو ئاستیەی کە ئاشقی یەکترین، ئیدی ئەو ژووانە کاتایی دێت و هەریەکەیان دەگەڵتەوە شوێنەکەی خۆی. لە پاش ئەو دیدارەی هاوشێوەی بروسکەیەك بە خەرایی هاتوو نەما، ئەمجارەیان شاعیر دەڵێت:_

لە پاش دیدەنی و ئەوگفتوگۆیە..
هەریەك بەلایەك چووینەوە کۆیە…
ئەولەگەڵ دەستەی دەستە خوشکانی..
منیش لەگەڵ دڵەی زام و بریانی..

ژووان و یەکتر بینینی ئەوان لێرەدا تەواو دەبێت، وەلێ کاتایی نایەت، چونکە مەبەستەکە گەیشت.لەو دووداوەی دواییدا، خوێنەر هەست بە هوشیاریی و ئاستی توانای نووسینی شیعری دێزاردەکات، لە سەرەتاوە.چونکە ئەگەر سەرنج بدەین، دەبینین شاعیردەڵێت هەریەکەمان بەلایەکەوە چووینەوە کۆیە. واتا نەیویستووە کەس بەو خۆشەویستیەی نێوانیان بزانێت.چونکە ئەوسەردەمە، سەردەمێکی دواکەوتوو میللی بووە. خۆشەویستی نەبووە، تەنانەت دژ بە نەریتەکانی کۆمەگەش بووە.

بۆیە شاعیر بۆ ئەوەی یارەکەی لە هەموو پلارو شکاندنەوەیەك بە دووربگرێت، بە شێوەیەك وەسفی دابڕانەکەیان دەکات، وەك ئەوەی هەریەکتریان نەبینیبێت. ئەم شیعرەی دێزار،ئاستی تەواوکاری مانای تیادا بە شێوەیەکە، وەك ئەوەی ئێمە سەرەتا، ناوەڕۆك و کاتایی چیڕۆکێك ببینین و بخوێنینەوە. ئەمیش، شیعرەکەی بە هاتنە دەرەوەیەك، دواتر گۆڕینەوەی ئازو نیاز، پاشان لە یەکتری

دابەان،دەست پێدەکات و کۆتایی پێ دێنێت. شیعرێك كه هەفتاو سێ ساڵ لەمەوبەر نووسراوە، وەڵێ وەك ئەوەی خوێنەر شیعرێك بخوێنێتەوە لە ئێستا نووسرابێت وایە. ئەمەش دەریدەخات كه دەقی جوان، نەمرە و هەموو سنوورەكان دەبڕێت..

*ئەم شیعرە لە كتێبی(بژاردەیەك لە شیعرەكانی دێزار)لەساڵی_2018بڵاوكراوەتەوە…

یاریێك لێنێوان هەم و نیم؟ … حەمەی شانێ

ڕۆژگار زەر كورتەو
لەهەمان كاتیشدا زەریش درێژ
كاتژمێرەكان حاڵ هەر دەسوڕێتەوە
دەمێك لێچاوەڕوانیدای
لێت دەبێ بەكیسەڵكی پیری دەنگ كرخن
كە،دەنگی چركەچركەكانیشی ئازارت ئەدەن
دەمێك لێت دەبێ
بێئاسكەكوێلەیەك و هیچ هەوارز و هەنزەك
ناتوانێ بیوەستێنێ!
جا تۆ هاتووی دەتەوێ
بڵێشیعر.
بڵێبەنامەی تاوتوێ.
بڵێمایكی ئازاد.
بڵێمامۆستای زانكۆ.
سەر لەم یاریە دەربكەیت ؟

سەردەرمەكەدەرەوە
هەرگیز مەیارە دەرەوە لەماڵ
پۆیستە وەكو وشترمرخ
سەربخەینە ناوخانەوە
ناوخنی خەمان بدەزینەوە

پەم نانێی
ئەتوە سەردەربکەیت چی ببینیت ؟
بەجگە
لەسیاسی
لەشاعیر
لە پەشکەشکار
لەگەرانی بۆژ
لەکچی دایک مەدەرن
لەدوکانی فەلافل
لەدوکێنی کارگە
لە پەلیسخانە
هیچی تر نابینیت
ئەمانە
هەنەکیان
فیتەربون وسوبحانێا بون بەسیاسەت مەدار.
قەڵەمفرەش و
شاعیری بەردەم مایکی تیفیەکانن.
توتی ٢٤ کاتژمێری سەرشاشەکانێنگزیتەکانن.
سوبحانێا هەنەکی دی لەتەنەگەچێتیەوە
دەگاتە ئاستێک کەسە چوارسکرتێری هەیە
سوبحانێا لە سەیر و سەمەرەکانی ئەم سەنعەت!

یاری خراپترین چەکی دووژمن بووفێری کردین
تائاژدادەمان بسوتێنە
مرۆڤ فێربوو یاری بەمرۆڤ بکات
یاری بەگیانەوەران بکات
فێربوو یاری بەعەشق بکات
مرۆڤ فێربوو یاری بەووشەکان بکات
یاری بەتفەنگەکان بکات
یاری بەهەستی، یەکتر بکات
یاری بەنیشتیمانەوە بکات
یاری بەشکڵی خەکەوە بکات
وای،لەمرۆڤ وای لێئەوە!
خەزگە فێری شتێکی باش دەبوون
نەک یاری کردن. منیش حەزم بەیاریە
بەنام یاری بە مەمکی کچێیەک
یاری بە وێنەی سەرکردەکان

یاری لەگەڵ منادێکی نەوکەمپی ئاوارەکان
یاری لەگەڵ سەگبرسی و بەنازکانی کەنان
یاری لەگەڵ پیرەپیاوەکانی نەوچاخانە
یاری لەگەڵ با
لەگەڵ هەرشتێک بەس مرۆڤ نااا
کەدەمم مرۆڤ واتا مرۆڤی ئاستەقینە!
نەک ئەو مرۆڤانەی دەمامکدارن.
ئەو مرۆڤانەی هیچ بەهایەکی مرۆڤایەتیان تێدانیە
خۆ ووتم باسی مرۆڤ دەکەم
نەک ئەم جانەوەر و جەندرمانەی لای خەمان !

لای خەمان چ یارێکی نوێ داهێنراوە
سەت،ساڵ یەک یاری ئەکەین بەس بەئیسمی جیاواز
سەت ساڵ یاری لەسەرخاک دەکەین
یاری لەسەر شەرف دەکەین
یاری لەسەر فرمێسکەکانمان دەکەین
سەت ساڵ یاری لەسەرگان دەکەین
بێ ئاگاین لەزەمەن بێ ئاگاین لەخەمان
بێ ئاگاین لەئایندە ،هەرخەریکی یاریکردنین
بێ ئەوەی درک بەوبکەین ،ئەوەی یاری دەکا
ئەمنین ،ئەوەی یاری پێ دەکرێت ،یاری لەسەردەکرێت
ئەمین . بەڵێ خەمانین . بەڵێ خەمانین. ئەمین.

ئەو سەت ساڵەی ووتم بێبڕوانەتی مەزانن
بەڵام سەت ساڵ مرۆڤی ئاستەقینەبوینایە
ئەمستا
ترمپ بەکاوی کوردیەوە لەکەشکی سپی دەبوو.
دەی دادە لەبازاڕەکانی سویددەفرەشرا.
ڕۆژکی جیهانی دەبوو بە خواردنی دەمە!
لەئەکادیمایەکانی میوزیک لەجیهنان شمشاڵیش دەخونرا.

بەڵام خەمانین ،ئەمین سەت ساڵی خەریکی یارین
خەریکی ئەوین
بزانین .حیزب کەی یەک دەگرێ ؟
خانمان چۆن بیردەکەنەوە ؟
منا چۆن پەروەردە ئەکرێ ؟
کەمەگە چۆن بەڵێودەبرێ ؟
ڕەکەوت یا بەروار

ئازار یا ئادار ؟
بۆجدی ئەو خەمانین ، ئەو ئەمەین
کە خەریکی ئەمانەین؟

خەریکی هیچ مەبە
خەریکی هەرچیەک بوین لێدەستماندا
تەنهاخەریکی خۆتبە
منابەرەوو تەنها یاری لەگەڵ خۆت بکە
تەنها خۆت کەسی تر نا؟

یاریەکی نوێم دەزیەوەتەوە
پێویستی بەکەس نیە درێی بەبکەیت
دەماکی بە بپێشیت
کێڵە و،دەستەمێی بیت
سوک و ڕسوابیت

نا ئەم یاریە تەواو جیاوازە ئەتکات
بەمرۆڤی تەواو بەمرۆڤی ناستەقینە

یاریەکەبەم پێسیارە دەست پێدەکات

ـ هەم یا نیم؟

"حەمەی شانە"

هەمەتی 16 ڕۆژە چ دەسکەوتێکی دەبێت بۆ ئافرەتان... ئەحمەد کامەران

ڕاگەیاندنی هەمەتی 16 ڕۆژەی بەرەنگاربوونەوەی توندووتیژی دژی ئافرەتان هاوکاتە لەگەڵ 25 نۆڤەمبەر کە بە ڕۆژی لە ناوبردنی توندوتیژی دژی ئافرەتان دادەنرێت هەڵبەتە ئەم هەمەتە 16 ڕۆژەی کە ڕاگەینراوە هەروەکو ڕۆژانی تر بەشێوەیەکی ئاسایی تێپەر دەبێت

و هیچ دەستکەوتکی ئەوتۆی بۆ ئافرەتان نابێت و لەگەڵ ئەوەشدا ئافرەتان بەردەوام دەبن لە ووبەووبونەوەی توندوتیژی لە بەرامبەریان, چوونکە ئەم هەمەتانە تەنیا لە قسەی بریق و باق خۆی دەبینێتەوە و هیچی دیکە …
قسەکردن لەسەر توندوتیژی بەرامبەر ئافرەتان بە کۆنفراسی نێو ژووڕە داخراوەکان چارەسەر ناکرێت بەکو پێویستە بە کردار و پڕۆژەی گەورەوە کاری لەسەر بکرێت, یەکێك لە هۆکارەکانی توندوتیژی دژی ئافرەتان دەگەڕێتەوە بۆ خراپی سیستەمی حوکمڕانی لە کوردستان بەتایبەتیش لەم ساڵانەی دوایی دا کە کۆمەڵگای کوردی خۆی لە چەندین قەیرانی دروسکراودا بینیەوە کە ئەمەش لە دەرئەنجامدا وای کرد گاریگەری بکاتە سەر شیرازەی خێزانەکانی نێو کۆمەڵگا , لەگەڵ ئەوەشدا نەبوونی سەنتەری ڕاشنبیری تایبەت بە بە خێزانەکان کە بە تایبەتی ئەوانەی ژیانی هاوسەرگیری پێك دەهێنن کە بۆ ئەوەی لە ڕاگای ئەو سەنتەرانەوە بزانن چۆن مامەڵە لەگەڵ یەکتری دا دەکەن و خۆیان بپارێزن لە هەموو جۆرە توندوتیژیەك, چوونکە یەکێك لە هۆکارەکانی توندو تیژی دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی ئاستی ڕاشنبیری.
لەگەڵ ئەوەشدا بەهۆزکردنی لایەنی پەروەردە, واتە دەبێت پەروەردە هەر لە قۆناغی سەرتایی دا کار بکات لەسە دوورکوتنەوە لە توندو تیژی بە تایبەتیش لە بەرامبەر ژەگەزی مێدا کە منداڵەکان بەشێوەیەك پەروەردە بکرێن کە ڕێزو خۆشەویستیان بۆ یەکتر دروست بێت وە هیچ ژەگەزێك خۆی بەسەر ژەگەزەکەی تردا نەسەپێنێتەوە بۆئەوەی لە دەرئەنجامدا نەوەیەك و کۆمەڵگایەکی تەندروست دەستەبەر بێت بۆ داهاتوودا
ئەگەر بێت کار لەسەر چەندین پڕۆژەی هاوشێوەی لەم جۆرانە نەکرێت ئەوە بەردەوام کۆمەڵگا خۆی لە توندو تیژیەکی مەترسیداردا دەبینێتەوە.

2019|11|26

هونەرمەند وەفیق زامدار لە

وانگەی کارە هونەرییەکانییەوە ... ئامادەکردنی : عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)

لێگەڕێ خوێندنەوەی کتێبی (جیاوازییەکانمان) ی مەنسوری حیکمەت، هونەرمەند گەشا نکاری بە سەردا هات

ئامادەکردنی : عەبدوڵا سەرمان(مەشخەڵ)
کۆتایی مانگی ئازاری ٢٠١٩

هونەرمەند وەفیق بەکر زامدار لە ساڵی ١٩٦٧ لە شاری هەولێر لە خێزانێکی زەحمەتکێش لەدایکبووە. وەفیق زامدار هەر لە سەرەتای کاری هونەرییەوە توانیوێتی شانبەشانی بزووتنەوەی کۆمەنیستی نوێ لە کوردستان بە هونەرکەی بەشداری چالاکانە بکات و ئامادەیی هەبێت لە خەباتی سیاسی و جەماوەریی. دوای راپەڕینیش لە زەربەی مەراسیم و یاد و بۆنە سیاسیی و چینایەتییەکاندا وەک (هەشتی مارس ڕۆژی جیهانی ژن، یادی لینین، ڕۆژی شورا لە کوردستان، یادی مارکس، یەکی ئایار ڕۆژی جیهانی چینی کرێکار) هەم بە خەتە خەشکەی و هەمیش بە تابلۆ و کارە هونەرییەکانی بەشداری کردووە و جەستی دیار بووە. وەفیق زامدار خەباتی چینایەتی کرێکارانی کردبووە سەنگەر و لەوەوە ئاسۆی بەرهەمکانی بە سۆشیالیزم جوانتر و ڕازاوەتر دەکرد. هونەرمەند زامدار وەک چۆن سەرەتای کاروانی هونەریی و سیاسیی بە بەدەستەوەگرتنی مارکسیزم وەک زانستی رزگاری بەشەریەت لە ستەم چەوسانەوە دەست پێدەکات، ئاواش تا ئەمڕۆ سەرسەختانە بەوای بەو ڕێبازە شۆڕشگێرانەیە هەیە و دەستی لە بەر نەداوە.هونەرکەشی وەک هونەری چینایەتی کە دەرخەری ڕاز و خەم و هەست و خەشی و ئاوات و ئارەزووی ئینسانی کرێکارە، ئاواش زادەی ئینتمایەکی چینایەتی بەهێزی هونەرمەندە بە خەباتی چینایەتی و جیهانبینی مارکسیزم. زامداری هونەرمەند لای ووونبوو کە هونەر ناکرێ بە موجەردی و لەدەرەوەی کۆشە چینایەتییەکانەوە ببینرێت و دەستی بە ببرێت. بەیە هونەر لای ئەو ئاوێنەی باڵانومای خەبات و بەرگری چیانیەتی کرێکارانە لە دژی بەرژوازی. لەڕوە هونەرکەی تەکەڵ بە باوەڕە سیاسییەکەی(مارکسیزم) دەکات.

ئاسۆی کار و بنچینەی ئیشە هونەرییەکانی زامدار گەرچی زیاتر لە

مەراسیمە کرێکاریی و سیاسییەکاندا زۆرتر دەردەکەوتن، بەڵام زامدار ئەوەی بە فەرز وەرگرتبوو کە ئینسان ئەسڵە و لەسەرجەم کارە هونەرییەکانیدا گەڕاوەتەوە بۆ ئینسان. وەفیق زامدار لە ڕووی هونەرییەوە سەرباری دەستەڵەنگینیی خۆی لە بەکارهێنانی بۆیە و هێڵکاری و زۆیت و پاستیل. خاوەن سەلیقەیەکی ئیستاتیکیی بەرزیشە کە لە نمایشکانی ئیشە هونەرییەکانی بینەر کەمەندکێش دەکات و هەوە دەدات سەرنجیان ڕابکێشی و بۆ ئەودیو سنوورەکانی تابلۆکان. ئیشە هونەرییەکانی زامدار ڕامانیان تێدایە و بینەر بۆ ڕامانەوە دەبە سەرنج لە گەمەی ڕەنگەکان بەدات و ئەو هەمە و ئاماژە هونەرییانە بدەزێتەوە و هەوە بدات کەدی ڕەنگ و هێڵکان بناسێت و بیان کاتەوە. ئەگەر سەلیقەی هونەری و ئاستی ئیستاتیکیی ئیشە هونەرییەکانی زامدار بۆ ئاستە سادە نەبن و بۆ ئاسانی خۆ نەدەن بەدەستەوە، بەڵام خودی خۆی تا بڕێی سادە و ساکارو جوانە و بۆپەڕی سادەییەوە سەرقاڵی ئیشە هونەرییەکانی خۆیتی. کاتێکیش چەند پرسیارێک ببوونە ئەنگیزەی ئەناتەمی ئیشەکانی، زامدار بۆپەڕی سادەییەوە وەڵامی دایەوە.



یەکێک لە کارە بەراییەکانی هونەرمەند وەفیق زامدار ١٩٨١



کیمیا بانی هەڵبجە

کاتێکیش لەمپرسی چ کارێکی هونەری نوێی لەبەردەستدایە و سەرقاڵی چ پڕۆژەیەکی هونەرییە، هونەرمەند وەفیق زامدار وتی : پڕۆژەی داهاتووم بریتییە لە کردنەوەی پێشانگایەکی تایبەت لە کوردستان کە بەنیازم ٣٩ تابلۆی جەراوجەر نمایش بکەم. لەهەمان کاتیشدا هەوڵدەدەم بە هاتنە کایەوەی قوتابخانەیەکی هونەریی نوێ لە ژیر بیر و هزری کەمۆنیزمی کرێکاریی، چونکە ڕیالیزمی سۆشیالیستیی کە سەر بە بلۆکی سۆفییەت بوو...لە نەتیجە دا دەرکەوت کە پەیوەندی بە چینی کرێکار و خەباتی کرێکارەوە نەبوو.



بەهاری هەڵەبجە



ئەم تابلۆیە لە هەڵەبجەی لەسەر داوای مەلا بەختیار دروست کرا و لە کۆنفراسی ئاڵای سەش هەڵواسرابوو

سەبارەت بە سەرەتای دەستپێکی هونەری خۆی زامدار وتی : لە بیرمە،

لە قوتابخانە لە پەلی چواری سە رە تایی، بە وسیتی خەم ەە نگ و بەیەکانم تیکەە دەکرد، بەەام لە و ئەزموونەوە بەم دەرکەوت، کە هەردوو ەە نگی سوور و زە رد تەکەە بکرەن دە بنە پرتەقالی، هەروەها تەکەەکردنی ەە نگەکانی شین و زە رد دە بن بە وەنەوشەیی، ئیتر بەو جۆرە. لە پەلی شە شەمی سە رە تایی مامەستا قەدری حەیران داوای پەکە وە ئیشکردنەکی گە ورەی لەکردم کە بریتی بوو لە هە یکەلی ژنە کوردێك بە جە ررە (گەزە) ئاو دەەژێت و ئەم ئیشەی ئەمەیان لە شە قامەکی گە ورەی شاری هە ولێریان دانا .. لە قەناغی خوەندنی دواناوە ندی مامەستا محەمەد و مامەستا سە باح هاوکارم بوون.لە سە رە تا دا کارەکانم مەرکی ناسیونال چەپی، پەوە دیاربوو، خەشویستی نیشتمان و شتی لە وبابە تانە، واتە فیکری شیوعی کلاسیکی لە عەراق، بەەام لەگەە خوەندنەوەی کتەبی جیاوازیەکانمان مەنسوری حیکمە ت، هونە ری منیش گەە انکاری بە سەردا هات، بەیە لە ئیشکانی دواترمدا زەرتر ەە نگی سوور تابلۆکانمی دادەپۆشی. پاەە وانی تابلۆکانم لە جەستە و هە یکەلدا، موبالەغەم تیایدا دەکرد، تا قەبە و گەورەیی کرەکار دە ربخە م، ئە و کرەکارەی خاوە ن بنیاد نانی دونیایەکی نوەیە، دونیایە ك پر لە ئازادی و بە رابە ری.

زامداری هونەرمەند ئیشە هونەریەکانی لە گەلە پەشانگای تایبەت و بە کەمەە نیشان داوە. کاتێک ەووی پرسیارم ئاەاستە کرد، کە ئایا هیچ پەشانگایەکی هونەری تایبەتی کردەتوە؟ زامدار لە وەەامدا وتی : تا ئەستا چوار پەشانگای(ئێکسبیشن Exhibition)ی تایبە ت و دە پەشانگای تری هاوبەشم کردەتوە. لە وانە:
یەک: پەشانگای هونەری تەشکیلی لە هەی میدیا لە یادي لینین لە شاری هەولێر لە ساڵی ١٩٩٢
دوو : پەشانگای هونەری لە باخچەی گەکەند لە شاری هەولێر بە یادی یەکی ئایار ەەژی جیهانی چینی کرەکاری ساڵی ١٩٩٢. شایانی باسە لەو پەشانگایە چاوپێکەوتنێکم لەلایەن ەەژنامەنووسی چەپی ئەمانی بەناوبانگ (لیزا شمیس)م لەگەە کراو لە وەاتی ئەمانیا بەاوکرایەوە. بە داخە وە تاریکپەرستانی کورد ئەو ەەژنامەنووسیان لەناو کوردستان تیرەر کرد.
سێ : پەشانگای هونەری لە شاری ەانیە بەبۆنەی هەشتی مارس ەەژی جیهانی ژنان. ساڵی ١٩٩٢ . جگی باسە تابلۆکانی ئەم پەشانگایەم لەلایەن ئیسلامیەکانەوە (ئیسلامی سیاسی)یەوە دەەندران و سوتێنران.
چوار : پەشانگای هونەری لە شاری تەرەنتە لە ساڵیادی دامە زراندنی حیزبی کەمۆنیستی کرەکاریی عەراق ١٩٩٤.
پێنج : پەشانگای هاوبەشم لە شاری تەرەنتە لە کۆنەدا بە شەوی

هاوپشتی لەگەڵ چینی کرێکاری عێراق و کوردستان.
شەش : پێشانگای هاوبەش لەگەڵ چەند هونەرمەندی شۆڕشگێڕی کۆنەدی ساڵی ١٩٩٣.
حەوت : چەندین پێشانگای هاوبەشی تر.



تابلۆی ستەمی ژنان



تابلۆی کۆمۆنیزمی کرێکاریی

هونەرمەند وەفیق زامدار لە وەڵامی پرسیاری ئەوەی کە ئایا جگە لە کاری هونەری و کردنەوەی پەشانگا تایبەتی و هاوبەشکانی، لە هیچ بوارێکی تردا چالاکی هەبووە، وتی : بەڵێ بە دڵنیاییەوە چالاکیم هەبووە. سەرباری چالاکی سیاسیم لە چوارچێوەی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق و کوردستان، یەکێکیش بووم لە ئەندامانی دەستەی دامەزرێنەرانی گۆڤاری(نینا) ی ئەدەب و هونەری کرێکاریی و ئینجا لە مەبەندی ئەدەب و هونەری کرێکاریی و گۆڤاری(شەبەنگ) ، کە هاوڕێیان جەماڵ کەشش و ئازادی شاعیر و ناڵە حەسەن و خولیا حوسین و بە ختیار و یوسف مەمە نتك و ڕزگار عومەریش لەو دەستپێدا بوون.



تابلۆی بژی سۆشیالیزم

لە کۆتایدا ماوەتە بەم زامدار لەو هونەرمەندانەیە کە هونەری تەکنیکی بە باوەڕی خۆی کردووە و کەمتر کاری جوانی بە هەناوینەتە بەرهەم کە تا مڕۆوی خەباتی کرێکاریی کوردستان بوونی هەبێ، ئەو کارە هونەرییانەش بەهای هونەری و ئیستاتیکیی و سیاسی خۆیان لەدەست نادەن.

تەوەر … سەباح ەنجدەر

بۆ خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن ……

خۆپاراستن لــە بۆ ئوومــێدی … فاتیمە احمەد

خەدانەدەست نائومێدیی، مەترسیدارترین کێشەیە کە مرۆڤ تووشی دەبێت بەشێوەیەکی بەردەوام لەژیانی ەژانەیدا.

نائومێدیی تەنها نابێتە ەگر لەبەردەم ئیشو کاری ەژانەماندا، بەکو کاریگەری لەسەر لاوێتیمانو پەیوەندییە کەمەلا َتییەکانمان دادەنێت.

ئەو خاڵانەی ڕزگارت دەکات لەم جۆرە هەستانە:

1ــ بۆ ئارامبوونەوەت، هەناسەیەکی قوڵ هەڵمژەو بەشێوازێکی هێواش هەناسە بدەرەوە.

2ــ کێشەکان بۆ کەسێکی نزیك یان هاوڕێیەکت باس بکە، تا ئارام ببیتەوەو سوود لەبۆچونەکانی دەوروبەرت وەربگریت، بەڵام
دەبێت ئەو کەسەی کێشەکانتی لابادەکەیت جێگای متمانەت بێت.

3ــ گریان باشترین دەربڕینە بۆئەوەی خەمەکان بەوێنەتەوە، لەو کاتانەی ڕاای لەسەر بڕیاردانو تووشی خەمێکی
دەبیت، گریان بەشێك لەو خەمکیەت لادەباتو دواتر باشتر دەتوانی بڕیار بدەیت.

4ــ هەوڵبدە لەو کاتانەدا بچیتە دەرەوە،
پشوویەك بەمشكو جەستەت بدەیتو بچیتە شوێنێکی گشتی.

5ـ باوەڕ بەخۆبوون بەوەی کەدەتوانی
بەسەر ئەوکێشەیەدا زاڵ دەبیتو متمانەت بەخۆت هەبێت با سەرکەوتووش نەبیت،
مەرجێکی گرنگە بۆ نەترسیی.

6ـ گرنگی بەخولیاکانت بدە، ئەمە لەکەسێکی دڵتەنگەوە دەتگۆڕێت بۆ کەسێکی دڵخۆش.

7ـ بەردەوام ئەوەت بیربێت کە ئەم نائومێدییە کاتییەو دەگەڕێتەوە ژیانی ئاسایی خۆت.

فاتیمە احمەد

لەگەڵ ئەم خاکە نیشتمانێک بۆ دووبارە ... ن: لانگستۆن هیوگەس

لە ئینگلیزیەوە: هەمن ئەمانی

لەگەڵ ئەم خاکە نیشتمانێک بۆ دووبارە
لەگەڵ ئەمجارە ئەو ئاواتە بێت کە بوو
لەگەڵ کە ئابڕوک بۆ لە دەشتا
وە لە هەواڕکدا کە ئازادە ئەقڕە بگرێ

(ئەم خاکە هەرگیز نیشتمانێک نەبوو بۆ من)

لەگەڵ ئەم خاکە خەیاڵ و خەونی هەموو ئاواتەکان بۆ
لەگەڵ ببێتە هەرەمی شکۆمەند و مەزنایەتی خۆشویستیی
ئەو شوێنە بێت، زوەمی زاڵمان بۆ دەستی پاشاکان دانەپۆشرێ
تا هەرکەسێک ژێرچێپۆکانێ ژێر خاک نەندرێ

(ئەم خاکە هەرگیز نیشتمانێک نەبوو بۆ من)

ئاە، لەگەڵ ئەم نیشتمانە وەاتێک بۆ کە ئازادی
نەڵازابێتەوە بۆ پشتێنی دڕێندەی نیشتمانپەروەری،

بەڵام بوار و دەرفەتی ئاستەقینە بە هەموانە، ژیان ئازادە
و یەکسانی لەو کەش و هەوایەدایە وا هەیدەمژین

(لەم نیشتمانی ئازادە، نە یەکسانی بە من بووە و نە ئازادی)

پەم بڵێ، ئەتە کەی وا لە تاریکیدا لەو دەبزوی بە ئەسپایی؟
ئەتە کەی وا کە سەرپشت هەموو ئاورینگی ئەستەرانی گرتووە؟

سپی پەستەکی ءەوداەم، هەڵخڵتاو لە سوچەکا فڕە دراوم،
ڕەش پەستەکم ئاسەواری کۆیلایاتی بەسەر جەستەدا ئادەکێشم،
ئەو سوور پەستەم کە لە خاک وەدەرنراوم،
ئەو ئاوارەم وا چنگی لەو هیوایەی بەی دەگڕێ توند کردووە،
کەچی هەمیشە ئەو یاسا کۆنە گەمژانە دەدەزمەوە
کە سەگ سەگ هەڵدەدڕێ، وە خاوەن هەز هەژاران وەبن پە دەنە.

من لاوەکم لەوان لەو لە هیوا و توانا
پە بەستکراو بەو زنجیرە دێرینە تا هەتاییەی
قازانج، هەز، بەدەست هەنان، دزینی خاک!
تاڵانی زەر! تاڵانی شەوازی بەرهەم هەنانی داخوازی!
کاری مرۆڤ! یان مووچەکەی!
یان تاڵانی هەموو شتەک بە یاسای تەما کردن و چاو چنۆکی!

من جوتیارم، کۆیلەی زەوی
کرێکارم فرۆشراو بە هەزی ماشەن
ڕەش پەستەکم خزمەتکاری هەموو ئەوە.
من کەمەم، پەشەکاو، برسی، چارە ڕەش
لەگڕێ هەموو ئەو ئاواتەم، هەشتاش برسیم
هەشتاش ئەمن چەوساوەم، ئاه، پەشەنگەکان!
من ئەو کەسەم تا ئەمڕۆکە هەنگاوەکی بە بەرەو پەش نەبزاوتووە،
چارە ڕەشترین کرێکار کەساڕهایە دەست بە دەست مامەڵە دەکرێ.

بەڵام هەر ئەو کەسەم لەم جیهانە پاشکەوتوە دا
کە هەنووکەش ئاغا و ڕەعیەت بوونی هەیە،
سەرەتایی ترین خوێنکانی لەسەردایە
خەیاڵەکی وەها بەهەز، وەها دڵێر، وەها ئاستەقینە،
کە توانای بەباکانە و بوێرانەی هەتا ئێستاش سروود دەڵێ و
لە ناخی هەر خشت و بەردێکا، لە هەر کون و قوژبنێکا دەزرینگێتەوە
و
ئەم خاکەی کردووە بەو نیشتمانە، کەئێستا هەیە.

ئاه، من ئەو کەسەم کە هەموو کەنە زەریاکانی پەواوە
بە گەڕان بەدوای شوێنکدا کە مەبەستمە خاکی من بێت
من هەر ئەو کەسەم کەناراوە تاریکەکانی ئیرلاند و
دەشتەکانی پەڕنیا، مەرگوزارەکانی ئینگلەتەرای بەجێ هێشت
وە دابەزم لە کاناراوەکانی ئافریقای ڕەش
تا ناوچەیەک "نیشتمانێک لە ئازادی" بونیاد بنێم.

ئازاد؟

کێ وتی ئازاد؟ من نا!
بە دڵنیاییەوە من نا! بە ملیۆنان کەس ئەمڕۆ ئازار چەشتوو؟
ملیۆنەها کە دەکوژرێن کاتە مان دەگرن؟
ملیۆنەها کە هیچیان نییە بە وەدانەوەی ئەمە؟
بە هەموو ئەو خەونانەی کە هەمانە
هەموو ئەو سروودانەی خوێندوومانە
هەموو ئەو هیوایەی کە بوومانە
وە هەموو ئەو ئاڵایەی هەڵمان کردن،
ملیۆنەها کە هیچیان نییە بە وەدانەوەی ئەمە
جگە لەو ئاواتەی نزیک مردنە ئەمڕۆکە.

ئاه، لەگەڵمن ئەم خاکە نیشتمانێک بە دووبارە
ئەو وڵاتەی کە تا ئێستاش نەبووە
بەڵام دەبە ببێتە ئەو خاکەی کە هەموان تێیدا ئازادن.
ئەو نیشتمانەی هی منە، هی هەژارەکانە، هی سوورپێستەکانە،
ڕەشپێستەکان، من،
ئەو کەسەی ئەم نیشتمانەی دروست کرد.
ئەوانەی ئارەق و خوێنیان، ئیمان و ئازارەکانیان،
دەستی ئاسنگەری داشتە، لەژێر باران گاسنەکانیان،
دەبە دووبارە خیاڵی بەتوانای ئەمە بگەڕێننەوە.

بەڵێ، هەر تەشەر و جنۆکت لە دڵدایە ئاماستەم کە
پەڵەی ئازادی ژەنگ ناهێنێ.
لەو کەسانەی زەروو ئاسا بەسەر ژیانی خەڵکەوەن،
ئەمە دەبە ئەو خاکەمان جارێکی تر بگرینەوە.
ئاه، بەڵێ،
من بە ئاشکرا دەریدەبڕم،
ئەم خاکە هەرگیز نیشتمانێک نەبوو بە من،
لەگەڵ ئەوەش بەڵێن دەدەم کە دەبێتە وڵاتی من!

لەسەر کەلاوە و وەرانەی تاوانباران
دەستدرێژی وگەندەڵیەکان، نهێنی کاری و دزی، درۆکان
ئەمە، هەموو کەمە
دەبێ زەوی، کانەکان، دارستان و ووبارەکان
کۆکان و دەشتە پان و بەرینەکان
هەموو، هەموو پانتایی ئەم هەرمە گۆرە سەر سووڕ، ڕزگار بکەین
وە دووبارە نیشتمانێک بونیاد بنێین.

---

48 ملیۆن دینارکەی پەرلەمان زەقترین شۆوەی گەندەییە ... ئەحمەد رەجەب

48

لە دەسنیشانکردنی ڕژی هەڵبژاردن بۆ پەرلەمان هەموو حزبەکان لە سەرانسەری عێراق و کوردستان چالاکانەو بە گەرمی ئەکەونەکارو دابەش کردنی لاپتۆپ و دەمانچە و پارەو شتی ترو دەستپێئەکات و ئەو جارە کارانە ڕۆی سەرەکی هەیە بۆ کرینی دەنگی هاوڵاتیان و، هەرچی داموەزگای راگەیاندیان هەیە: ڕۆژنامە ، رادیۆ، تەلەفزیۆن و سەتەلایت ئەیخەنە کارو لەم بوارەدا پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان پێشەنگن و، بە پارەی خەڵك سەدان ملیۆن دینار بۆ بەڕوبردنی ئەو دەزگانە خەرج ئەکەن و، لە دواییدا ئەوەی دەنگ ئەهێنێت ئەبێتە نوێنەرو، ئەوەش توانای دابەشکردنی ئەو کەرەستەو پارەو بەرتێلەی نییە ئەبێتە تەماشاکەرو لاوازانە بەشداری هەڵبژاردنەکە ئەکات.
لە وڵاتان پەرلەمان لە خزمەتی هاوڵاتیانەو لە عێراق و کوردستان پەرلەمان لە خزمەتی پەرلەمانتاران و خزانەکانیانەو، جاروبار هەندی لەم پەرلەمانتارانە سەرەرای ئەو موچە مەڵە کە بریتییە لە موچەی خۆ و موچەی تاقمی پارێزگاری (حیمایە) و بندیوارەکانی فڕ و دزی ئەکەن قەت تێرناخۆن و، بۆ نموونە خالد ئەلعەتییە کە یەکێکە لە گەورە بەرپرسانی ناسراوی لیستی " دەوڵەتی ئەلقانون" سەر بە

نوری ئەلمالکی لە فڕۆکەخانەی هیسرۆ (Heathrow) لە لەندەن بە یەك (ملیۆن) دۆلار گیراو هەر ئەم کابرایە (خالد العتییە) عەمەلیاتی جوانکاری بۆ ژنەکەی کردبوو، پاشان لە گەرانەوەی بۆ پەرلەمان بۆ چەواشەکردن و وەرگرتنی پارە وتوبووی عەمەلیاتی بەواسیرم کردووە بە – 55 – ملیۆن دینار لە عێراق بە -1- ملیۆن ئەکرێت،
بەرامبەر بە کەسانی خراپ و بوودەڵە ، کەسانی دەستپاك و زاناو تێگەیشتو ڕۆشنبیرو نیشتمانپەروەرو دڵسۆز لە پەرلەمان هەیەو، چالاکانە بەرگری لە مافی هاوڵاتیان ئەکەن و، گەندەڵی و گەندەڵکاران ئەخەنەروو شەرمەزارو ریسوایان ئەکەن و هەوڵ بۆ چاکسازی و دادپەروەری ئەدەن.
لە ساڵانی پێشوو ئێستاشی لە گەڵدا بیت بەرپرسانی هەرێم و حکومەت کوردستانیان دووچاری قەیران کردووەو، لەو کاتەی مووچەی مامۆستاو فەرمانبەران برا، پەرلەمان بە نیاز بوو ژمارەیەکی زۆر ئۆتۆمبێل لە جۆری (لاندکرۆزر) بە ناوی پەرلەمانتاران بکرێت بە نرخێکی خەیالی و، ئەوەی بەدی ئەکرێت لە خولەکانی رابردوودا زوربەی پەرلەمانتاران ئۆتۆمبێلەکانیان نەگۆڕاوەتەوەو دەستیان بە سەردا گرتووەو، لێرەدا پێویستە پەرلەمانتاران هەڵوەستەیەك بکەن و، لە خۆیان بپرسن ئایا نوێنەری کێن؟ و، لە پێناوی چی بە – 6، 7- ملیۆن دینار خانەنشین ئەکرێن.
لە وڵاتانی پێشکەوتوو دەوڵەمەند کە خولی پەرلمان کوتایی دێت ، نوێنەرەکان (ئەندامانی پەرلەمان) ئەگەرێنەوە بۆ سەر کارو پیشەی پێشوویان واتە مامۆستا بۆ قوتابخانەو کرێکار بۆ کارگەو دارتاش بۆ دارتاشخانەو ئاسنگەر بۆ ئاسنگەری وجوتیار بۆ کێڵگە و، هەر یەك لەمانە بە گوێرەی پیشەکەی خانەنشین ئەکرێت.
ئەوەی لە پەرلەمان کراوە هەر پەرلەمانتارێك بە – 6 ، 7 – ملیۆن دینار مانگانەو خانەنشینی وەربگرێت و، – 48 – ملیۆن دیناری پێبدرێت زەقترین شێوەی گەندەڵییە و، لە هیچ وڵاتێك ئەو جۆرەکارە نەکراوو ناکرێت و، پرسیار ئەوەیە ئایا ئەو پارە مەڵە بەرتیلە یان پاداشتە؟ و، پێویستە خەڵك بڕدار بێت و بپرسێت ئایا بۆچی نوێنەرەکانی ملکەچی پارە ئەبن؟و ئەم نوێنەرانە لە کێوەێ هاتوون؟ و تا رادەیەك خەڵك تاوانبارە چونکە لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگی بەو کەسانە داوە و لەمڕدا جێی متمانە نین.
مامۆستایەك – 30 یان 40 – ساڵ وانەی وتووەتەوەو بە ملیۆنیك دینار وبگرە کەمتریش خانەنشین ئەکرێت بەڵام پەرلەمانتارێك مووچەی مانگانەی شەش ، حەوت ئەوەندی مووچەی مامۆستاکەیە ، هەندی پەرلەمانتار تووشی شاگەشکە بوون و، قەت بیری نەکردووەو ئەوەندە پارە بە جارێك وەربگرێت و، یەکێك لە پەرلەمانتاران خۆ بە ئیسلامی

پلە یەك ئەزانی وتی: ئەو برە پارەیە بەپێ شەرع وفەتوا قبوڵەو، وادیارە ئیسلامیەکان ئەو جۆرە شەرعە بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکار ئەهێنن.
ئەگەر سەیری لیستی ناوەکان بکەین کە – 48 – ملیۆن دینارەکە وەرئەگرن بۆمان دەرئەکەوێت ئەو کەسانە شەووڕۆژ باسی گەندەڵی وچاکسازی و دادپەروەییان ئەکرد پێشەنگن لە وەرگرتنی پاداشتەکە1؟، گرنگ ئەوەیە خەڵك لە داهاتوودا هوشیار بێت و ، بزانێت دەنگ بە کێ ئەدەن،
لە کوتاییدا ئاماژە بۆ یەك کەس ئەکەین کە – 48 ملیۆن دینارەکەی رەتکردەوو وەرینەگرت ئەویش هاوری عەبدولڕەحمان فارسە ناسراو بە { ئەبو کاروان} ئەندامی مەکتەبی سیاسی حزبی شیوعی کوردستان و،جێی دەستخۆشی و شانازییەو نموونەیان زۆرتر بێت.
27/11/2019

کەی وە چۆن دەستم بە خوێندنەوە کرد؟…ئەحمەد کامەران

سەرەتای دەست پێ کردنم بۆ خوێندنەوە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (2015) کە ئەوکات لە پۆلی 10ی ئامادەیی بووم,ڕۆژێکیان داوام لە خاڵی کۆچ کردوم مامۆستا (تەها ئاغاجان) کرد کە کتێبکی فەلسەفەم پێ بدات بۆ ئەوەی بیخوێنمەوە ,چوونکە من لەو قۆناغەی ژیانمەوە ئارەزووم بۆ شتە نهێنی و ئاڕەزەکان دروست بوو بە تایبەتیش بابەتە فەلسەفیەکان, بەڵام خاڵم ەتی کردەوە کە کتیبکی فەلسەفەم پێ بدات, پێی گوتم: جارێ کتێبی فەلسەفە بۆ تۆ زووە , هەرچەندەش کە خۆی هونەرمەندو ڕۆشنبیرێکی بە توانا و لێهاتوو بوو,وە هەروەها خۆی بە بەردەوامی کتێب و ڕۆژنامەکان لە ژێر باڵی خۆی دادەنا وە لەگەڵ ئەوەشدا بەردەوام دەیگوت: مڕۆق بە خوێندنەوە جوانە لەگەڵ ئەوەشدا سیمای پێشکەوتنی پێوە دیار دەبێت, بەڵام هەستا کتێبکی تری پێ دام بە ناونیشانی (پێناسەکانی ژیان) کە لەلایەن هیمداد دڵشادەوە نوسرابوو کتێبکی کورت و پوخت بوو, ئیتر لە پاش خوێندنەوەی ئەو کتێبەوە من ئارەزووی خوێندنەوەم بۆ دروست بوو, لەپاشان بۆیارم دا کە ئیتر بەردەوام بم لە خوێندنەوە پاش

تەواکردنی ئەو کتێبەی کە خاڵم بەمنی دابوو ڕاستەخۆ زۆرێشتم بەرەو کتێبخانە بۆ ئەوەی کتێبێکی فەلسەفە بکڕم کە بە ناوی قوتابخانە فەلسەفیەکان بوو بەڵام ئەوەم بەبیر نایەتەوە کە لەلایەن کێ وە نووسرابوو , بەڵام لە کۆتایی دا قسەکەی خاڵم زۆر ڕاست بوو کە گوتی: کتێبی فەلسەفە بۆ تۆ جارێ زووە, کاتێك لاپەڕە بە لاپەڕە خوێندمەوە لاپەڕەکانی نزیکەی 400 بەرەو سەرەوە بوو نەم توانی ئەو تێگەیشتنە ئەوتۆیەم بۆ ئەو کتێبە دروست بێت بەهۆی ئاڵۆزی وشەکانیەوە.

- خوێندنەوە لابردنی ئازارەکانی نێو مشکە, وە هەروەها خوێندنەوە فراوانکردنی ئادەبەدەری مشکەکان کە هیچ کاتێك ناهێلێت مشکی منداڵەکان بچووك ببنەوە.
هەرچەندە بەردەوامیم لەگەڵ خوێندنەوە جارو باریش ئارەزووی نوسین لە خەیالمەوە دروست دەبوو, بەڵام گرنگیم بەو خەیالەم نەدەدا , بەڵام پاش تێپەڕبوونی پێنج ساڵ بەسەر خوێندنەوەم ئارەزوویەکی نوسین بۆم دروست بوو کە وای لێکردم دەست بکەم بە نوسینەوە,بەڵام لە پاش دوو نوسینم و بڕاوکرنەوەیان لە ڕۆژنامەکان و ماڵپەڕەکاندا,کە ئیتر بۆیارم دا وازبهێنم لە نوسینەوە ,بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئەو بۆیارەم نەتوانی جێبەجێی بکەم, چوونکە هەر چۆن لەسەرەتادا خۆشەویستیم بۆ خوێندنەوە دروست بوو, بەهەمان شێوەش خۆشەویستیەکیشم بۆ نوسین دروست بوو, بەڵام نازانم کە چ کاتێك خۆشەویستیەکەم بۆ نوسین لە دەست دەدەم ,بەڵام لە دەست دانی خۆشەویستیم بۆ خوێندنەوە شتێکی مەحالە تەنیا بە مردن دەبێت لە دەستی بدەم, بەڵام ئەوەی کە ناوی نوسینەوەیە بەردەوام لەسەر پەتێکی باریك ڕاوەستاوە کە دەتوانرێت لە هەر کاتێکدا ئەو پەتە ببڕێت و جارێکی تر دروستی نەکەیتەوە.

خوێندنەوەیەك بۆ هۆنەدی

جوانیناسی هەربەرت مارکوزە .. عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

ڕەخنەی ئەدەبیی

عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)
ئازاری ٢٠١٩

هەربەرت مارکوزە لەم کتێبەیدا و لەگەڵ خوێندنەوەیەکی چەپەوە (١) تێکۆشاوە هەمان ئەو ڕەخنانە بڕجەستە بکاتەوە کە بیرمەند و نووسەرانی بڕژوازی دژە مارکسیستی ئاراستەی خودی جیهانبینی مارکسیزمیان کردووە. بەتایبەتیش لە بوارەکانی ئەدەب و هونەر و ئیستاتیکا. مارکوزە لەو شۆڕشەوە دەست پێدەکات کە پێوەندی دیالێکتیکی و ئۆرگانیکی نێوان شێوە و ناوەڕۆک بە گەڕانەکی شیاو دەزانێت بە هەناسەدانی ڕەخنەگرانی و لە درێژەی خوێندنەوەکەی خۆیدا هەمان ڕەبازی هونەر بە هونەر پێگیرانە پیادە دەکات و بڕگری لە دەگات. با تازەک ڕوونتر بڵێم مارکوزە دەت لەسەر چەند چەمکێک ئیش دەکات و تیشکیان دەخاتە سەر وەک سەربەخۆیی هونەر و ئەدەب و پێوەندی هونەر بە واقع و ڕەسەنایەتی دەق و خوێنەک و زمانی نووسین و ڕەخنە و ...تاد، بە دەرخستنی ئاریشەکانی ئیستاتیکای مارکسیستی و بڕوودان یان پشتیوانیکردن لە ئەدەب هونەری سەرتاپاگیر و گشتی یونیڤەرسالیی، نەک ئەدەب و هونەری چینایەتی کێکاران یان پرۆلیتاریا." هونەر لەژێر تیشکی ئەم حەقیقەتە یونیڤەرسال و بان مەژووییەوە دەکەشرێتە نەو ئەو ویژدان یاخود وشیارییەی کە تەنها ئینتمای بە چینێکی تایبەتەوە نییە بەڵکو بە هەموو تاکێک." (٢) مارکوزە دەت ئەدەب و هونەر لە ڕووی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریا جیا دەکاتەوە، چونکە بەڵای مارکزەوە پێوەستبوونی ئەدەب و هونەر بە خەباتی چینایەتی کرێکاران ناتوانێ دەرخەری جواناسی دەق بێت. ئەو پێوایە ئەدەب و هونەر دەبێ سەربەخۆ بن." من وەزی سیاسی هونەر لە خودی هونەردا دەبینم.
واتا لە هەمان فۆرمی جواناسکی خۆیدا. سەرەڕای ئەمە، قسەی من ئەوەیە هونەر لەبەر فۆرمی جواناسکیانەی خۆی و لە هەمبەر پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکان هەبووکاندا، تا ڕادەیەکی زۆر سەربەخۆیە." (٣)سەربەخۆیی وەک چەمکێکی سیاسی- چینایەتی کە مارکوزە پەداگیریی لەسەر دەکات سەربەخۆیی چینایەتی نییە، سەربەخۆیی نییە لە بڕژەوەندییەکانی بڕژوازی. بەکو زۆر بە

ئاشکرا سەربەخۆیی لە بەرژەوەندی چینایەتی پرۆلیتاریا. ئەدەب و هونەری پرۆلیتاری نابێت سەربەخۆ بێت لە کۆشەی گشتی پرۆلیتاریا." ئەدەب بە نسبەت پرۆلیتاریای شۆشیالیستی هەکارێکی قازانجی کەسیی یان کۆمەڵی کەسێک نییە، وە لەبەر ئەوە ناشتوانێ بە شێوەیەکی گشتی ببێتە کۆشەی تاک و سەربەخۆ بێت لە کۆشەی گشتی پرۆلیتاریا.(٤)دیوەکی تری ئەم سەربەخۆبوونەی ئەدەب و هونەر لە خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریا، بریتییە لە پێوەستبوون بە واقع. لای مارکوزە دەق خۆی واقیع بە خۆی دەخولقێنێ. پێوەستبوون بەو واقعە وەهمییەی دەق ئەو جوانییەیە کە دەبێ پەداگیریی لەسەر بکرێت. واقعی مادیی کۆمەڵگە لای مارکوزە، ئەو واقعەی کە دەتوانین لەمسی بکەین و بیبینین، واقعێکی ناتەواوە و گوزارشت نییە لە واقعی هەبووە و ئەدەب و هونەر دەبێ لە دژەوەی ئەو واقعەوە هەناسە بدەن." جیابوونەوەی هونەر لە پرسەی بەرهەمهێنانی مادی، توانایەک بە هونەر دەدات تا واقعێک ئاشکرا بکات کە لەم پرسەیەدا سەرلەنوێ بەرهەم دەهێنرێتەوە.(٥) لای مارکوزە واقعیی ئەفسانەیی و خەیاڵی ڕاستەقینەترە لە واقعی بینراو. ئەم وەهمە یان ئەم دیماگۆجییەتە دەرخەری یەک ڕاستییە ئەویش ئەوەیە کە مارکەز وەک موعەلیمێکی چاوساغی وردەبۆرژوازی سەنگەری لە مارکسیزم و ئیستاتیکای مارکسیستی گرتووە. مارکوزە وەک چەپێکی پەپاڵیستی وردەبۆرژوا کە خۆی بە (چەپی نوێ) ناو زەد دەکات خوازیارە ڕووی دەمی لە خەڵک بێت و خەڵک بدوێنێ نەک چینی کرێکار. ئەمەش ڕوونە کە یەکێک لە خەسڵەتەکانی چەپی پەپاڵیستی نوێ موخاتەبکردنی خەڵکە بە شێوەش و ئاوگەڵ لە کۆمەڵگە، نەک پرۆلیتاریای سەنعەتی و فرەشیارانی هێزی کار. بەگشتی بە ئەم ئەوەیە کە " لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری پاوانخوازدا ژمارەی خەڵکی چەوساوە زۆرترن لە پرۆلیتاریا."(٦) واتە ڕەخنەگر بە حوکمی زانستی مارکسیزم کە " توێژە خوارەکانی چینی ناوەنجی خاوەن کارگا چکۆڵەکان، دووکاندداران، پیشەوەران، جووتیاران، هەموو لە دژی بۆرژوازی خەبات دەکەن بە ئەوەی لە ناو نەچن و خۆیان وەک بەشێک لە چینی ناوەنجی بپارێزن. هەر بۆیەش ئەوانە شەڕشگێڕ نین بەڵکوو پارێزگار(کۆنسەرڤەیتڤ)ن، لەوەش واوەتر، کۆنەپەرستن چونکە دۆیانەوە چەرخی مێژوو بەرەو پاش بسووڕێنن.(٧) بەم پێیە ئەو خەڵکەی مارکوزە بەیارە بیاندوێنێ چینی کرێکار و زەحمەتکێشانی لە دەربچێت، ئەوانی دەمێنێتەوە کۆنەپەرست و کۆنسەرڤەیتیڤن. هەربەرت مارکوزە پتر پەی بەرەو کۆنەپەرستی دەخلیسکێ وزمانی نووسینیش جیا دەکاتەوە لە زمانی خەڵک. بینیمان مارکوزە چۆن بە دەردی خەڵک گیری خواردووە، ئینجا هاتووە کێشەی زمانیشی هەناوەتە سەر. مارکەز پەی وایە کە " زمانی نووسەر نابێ

زمانی خەک بە.(٨) چونکە زمانی خەک زمانی ڕزگاریبەخش نییە. لەڕەوە زمانی نوخبە دەتە پشەوە و جێی زمانی ڕزگاریبەخشی پرلیتاریا دەگرێت. بە واتایەکی تر زمانی تونژەک لە بەرژەوەند خوازانی پاسیفیستی کۆنەخواز جێی زمانی خەباتی چینی کرێکاری شەشگەە دەگرێتەوە. مارکوزە پێ بەپێی ەشکردنەوەی لاپەکانی کتێبەکەی زیاتر پێی لەو داوانەش گیر دەبێت کە بە خێی دەنێتەوە، ئەگەر کەی کتێبەکەی مارکوزە ەخنە بێت لە ئیستاتیکای مارکسیستیی، ئەوا خودی چەمکی ەخنە لای مارکوزە لەبەردەم تەگەیشتنەکی سەیر دایە. لە تەروانینی مارکوزە ەخنە سووکایەتییە."زەر جار ەخنەی ئەدەبی مارکسیستی سووکایەتی بە ناخ گەرایی و شەقەی ەوحی مرۆف لە ئەدەبیاتی بەرژوازیدا کردووە.(٩) مارکوزە تەنها دیوەک دەبینێت لە هەستە بینراوەکانی نەو دەرەکان و پەرەگرافەکانی دەقی ئەدەبی بەرژوازی و وەک هەستەکی ئینسانیی دەیخاتە دەرەوەی بازنەی ئاماژە و شەوازەکانی ەخنەگرتن لەی جا کەمیدیی بێت یان هەر جەرەکی تر. بەڵام کەی هەوەی نووسینی دەقەکە چ ەمان بێت یان شیعر یان چیرۆک یان شانۆنامە نابینێت کە چۆن بە وشیاریەوە لەلایەن نووسەرانی بەرژوازیەوە ایەەی ستراکچەری دەقەکە دەکەن تا پارێزگاری بەرژەوەندی چینایەتی بەرژوازی بێت. لە هەموشی جێی سەرنجتر ئەوەیە کە هونەر لای مارکوزە وەهمە. چونکە مارکوزە دوو جەر واقع و دووجەر حەقیقەت دەبینێت،"هونەر وەک وەهم خاوەن ناوەڕۆک و کارکردی ناسینەکی و مەعریفەبەخشە.(١٠)ئاشکرایە وەهم یانی نا راستی، یانی خەیاە، یانی نا واقع. بۆچوونی تەگەیشتنی مارکوزە بە هونەر، تەگەیشتنەکی غەیرە واقعییە و دوورە لەتەروانینی مارکسیستیی، کە ئاسەواری ئەم تەوانینە بەرژوازییەی مارکوزە لەسەر گەلێ سەرزەمینی ئەدەبیاتدا دەبینرێت و یەکێک لەوانە سەرزەمینی ئەدەبی کوردییە. هەربۆرت مارکوزە وەک ەخنەگرێکی وردەبەرژوازییانە دێت هونەر و ئەدەب لەدەرەوەی سیاقی گەشەی کەمەگەوە دەبینێت ، لە کاتێکدا خوێندنەوەی دەقی ئەدەبیی و هونەریی لەدەرەوەی سیاقی گەشەی کەمەگە و هەیکانی بەرهەمهێنان ناتوانرێت بخوێنرێتەوە." لە هونەردا، جیاوازی نێوان بەرهەمی مادیی و بەرهەمی هونەریی تەنها لەژەر سایەی هەلومەرجی کەمەایەتی و عەمەلی دیاریکراوداییە کە گرنگییەکەی دەبینین و بە ئاسان لێی تێدەگەین ."(١١) ئیتر ووونە لە دیدگای ەخنەی ئەدەبیی مارکسیستییەوە بەبێ ەچاوکردنی هەلومەرجی کەمەایەتی و دەخی گەشەی کەمەگە خوێندنەوەی دەقی ئەدەبیی و هونەریی ەنگە تووشی سەرلەشێوانمان بکات.

دواجار کتێبی (ەهەندی جوانناسی..بەرەو ەخنەیەک لە جوانیناسی

مارکسیستی) هەربەرت ماکروز(١٢) ، کتێبێکە بە میتۆدی چەپی پڕلیستانەوە نووسراوە. بە تایبەتی لە ئیستاتیکای مارکسیستیی و سەنگەرگرتن لە شۆڕشگێڕیەتی ئەدەب و هونەری پرلیتاریا لەپێناو بڕەودان بە مۆدیلێک لە ئەدەب و هونەر کە خزمەت بە بزووتنەوەی مارکوزە لە سەنگەری کۆنپەرستییەوە بەرەو کاوەژنەی مارکسیستییەوە لەم کتێبەیدا دەیەوێت پێیامی دڕەقانەی بزڕوازیمان پێبگەیەنێ و دەستی لەو پەدەشتە گیر ببێت کە لادان لە مارکسیزم(یۆتۆپیانیزم) مەری خۆی پێوە ناوە.

_____

سەرچاوە و پەراوێزەکان :

(١)لەم نووسینەمدا من پشتم بە وەرگێڕانە کوردییەکە بەستووە کە بە ناوی (هەندی جواناسی بەرەو تایبەتی لە جواناسی مارکسیستی) هەربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێنی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ دا بڵاو کراوەتەوە. ئەم وەرگێڕانە گەرچی لەڕ و لەوێ بە بەراورد بە ئوریجناڵەکە ئینگلیزییەکەی کەموکوڕی هەیە و هەروەها سەرباری ئەوەی وەرگێڕ وەک لە پێشەکییەکەشیدا ئاماژەی پێداوە کە دەستنووسە وەرگێڕاوەکەی پێش بڵاوکردنەوە داوەتە هاوڕێیەکی کە ئیدیت و سەرپەرشتیاری زمانی بە بکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پڕ لە هەڵەی تایپنووس و تایپ کە خوێنەر زەر وڕەس وماندوو دەکات. هەست ئەکەم هێندە پڕلە کراوە لە بڵاوکردنەوە تێنانێت وەرگێڕ ئامادە نەبووە جارێکی تر پێش بڵاوکردنەوەی کتێبەکە چاوێکی تری پیا بخشێنێتەوە، بۆیە دەبینین یەک وشە بە دوو جۆری جیاواز نووسراوە. لەهەمووشی گرنگتر وەرگێڕانی ناوی نووسەرەکەیە کە مارکوزە یە نەک مارکەز.

(٢)هەندی جواناسی بەرەو تایبەتی لە جواناسی مارکسیستی هەربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێنی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٥١.

(٣)هەندی جواناسی بەرەو تایبەتی لە جواناسی مارکسیستی هەربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێنی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕەکانی ٧ و ٨.

(٤)في الآدب و الفن ف.آ. لينين ترجمة يوسف حلاق الجزء الآول منشوارت وزارة الثقافة دمشق ١٩٧٢ ص ٥٢. لینین لەم وتارێدا بە ئاشکرا دژی (فلیسقط الآدباء اللاحزبیون) کە حیزبییەت لای لینین جیهەتگیریی و ئینتمای نووسەرانە بە ململانێی چینایەتی و بەرگریکردنە لە بزڕوەندی چینایەتی پرلیتاریا لە دژی بزڕوازی.

(٥)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٤٠.
(٥)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٥٨.
(٦)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٥٨.
(٧)مانیفێستی حیزبی کۆمۆنیست کارل مارکس و فریدریک ئەنگێلس وەرگێڕانی بۆ کوردی موسلح شێخولئیسلامی (بەبوار) چاپی دووەم لاپەڕە ٢٣.
(٨)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٥٧.
(٩)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٦٢.
(١٠)هەندی جواناسی بۆرجوازی لە جواناسی مارکسیستی هربەرت مارکوزە وەرگێڕانی ئامیار حسێینی چاپخانەی گەنج سلێمانی چاپی یەکەم ٢٠١٧ لاپەڕە ٧٧.
(١١)نقد الاقتصاد السياسي كارل ماركس مخطوطات كارل ماركس ١٨٤٤ ترجمة دكتور راشد البراوي دار النهضة العربية الطبعة الاولى ١٩٦٩ص١٠٨.
(١٢)هربەرت مارکوزە فیلسوف و کۆمەڵناس و بیرمەندی سیاسیی ئەڵمانیی – ئەمریکیی لە ١٩ ی تەممووزی ساڵی ١٨٩٨ لە شاری بەرلین لە ئەڵمانیا لە دایکبووە. یەکێک بووە لە هەڵگرانی تیۆریەکانی قوتابخانەی فرانکفۆرت. مارکوزە زانکۆی بەرلین تەواو دەکات و پاشان بەوانامەی دکتۆرا لە زانکۆی فریبۆرگ بە دەست دەنێت. لەنێوان ساڵی ١٩٤٣ تا ١٩٥٠ لەگەڵ سی ئای ئەی حکومەتی ئەمریکیی کاری کردووە و بە توندی هەڵمەتی لە ئایدیۆلۆجی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت گرتووە. ئەو هەڵمەتەشی ساڵی ١٩٥٨ لە کتێبەکدا چاپ و باڵو کردۆتەوە. لە دەیەی شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ئابردوو بووە ناسراکە بوو بە بیرمەندی بزووتنەوەی چەپی نوێ و هەوڵەها بزووتنەوەی قوتابیانی ئەڵمانیای ڕۆژئاوا و فەرەنسا و ئەمریکا. هەندێک کەس بە باوکی بزووتنەوەی چەپی نوێ ناوزەدی دەکەن. لە کتێبەکانی : ئیرۆس و شارستانی ١٩٥٥، مرۆڤی یەک هەندی ١٩٦٤.

بەوانەی مارکسیزمیان بە ئیلهامبەخشی کاری گرنگی چالاکوانی سیاسیی و شۆڕشگێڕی ڕادیکاڵیی بوون لە سەر ئاستی ئەمریکا و جیهان لە دەیەی شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو. مارکوزە لە ٢٩ ی تەممووزی ١٩٧٩ لە تەمەنی هەشتا و یەک ساڵی بە هەتا هەتا چاو لێک دەنێت.

دیمانە لەگەڵ مەنسووری حیکمەت سەبارەت بە ڕەخنەراوە جەماوەرییەکانی چینی کرێکار بەشی چوارەم

وەرگێڕانی: کاوە عومەر

کەمانیست: لە بەشی سەرخەتی سیاسەتکانی ئەمدا هاتوە خستنە پاڵ یەکێ سەرمایەکان لە هێشتە جیاوازەکانداو خاوەندارێتی دەوڵەتی ئەبەتە هەکاری ئەوەی کە هێکخستنی باشتری کرێکاری لەسەر ڕەخنەراوەی فابریکەیی-ناوچەیی پتەوتربێت. پرسیارەکە ئەوەیە کرێکاران لە خەباتی ئابوریدا ڕاستەوخۆ لە بەرامبەر خاوەن کاردا ناوەستنەوە. چونکە سەرمایەی دامەزراوەیەک دەکرێ هی ژمارەیەکی زۆر لە بەشداران بێت، کە تەنانەت بەیەکجاریش ئەو کرێکارانەی کلە کەمپانیەکەیاندا کاردەکەن نەبینی بێت. کرێکار لەگەڵ خاوەنکار یان نوێنەرانێکی سەرمایە بەرەو ڕوو دەبێتەوە کە کاریان ڕەخنەکستوە ئەویشیان خستوەتە بەرکار وکاریان بە دەکات. خەباتی ئابووری ڕۆژانەی لە بەرامبەر ئەم دامەزراوەیەدایە. بە نمونە کرێکارانی پیشەسازی نەوت لەگەڵ کەمپانیای نەوتدا بەرەو ڕووەو کرێکاران پێشەسازی کارەبا لەگەڵ دەزگای سەرپەرشتی کارەبا. ڕەخنەراوێک کە بەوەت لەهەر ئاستێکدا کرێکاران بشەوێکی یەکپارچە و بە ئاسانی لە بەرامبەر دژەکانیاندا دابنێت، هەبەتە ڕەخنەراوێکی ناوچەییش نییە. ئەگەر کرێکارانی پاڵاوتگەی تاران و پاڵاوگەی شیراز لە پێوەندی ڕاستەوخۆ و لە ڕەخنەراوێکدا بن ئەوە چەکێکی بەهێزیان لەخەباتی ئابووری خۆیاندا هەیە هەتا ئەوەی کە لەڕەگەی ڕەخنەراوە ناوچەییەکان

بەیەکەوە ببەستێنەوە کە بکرێنەوە. ئایا شوراکان لەگەڵ ئەو جۆرەکارو خەباتی ئابوریدا نزیکایەتیان هەیە؟ نموونەیەک لەم بابەتەدا بە گریمانەی وەربگریت و لە گشتیدا وەنی بکرێەوە کە ئەم بزوتنەوەی گشتیەی کەشوین مەبەستی بەیارنامەکەیە، بەچ ڕەگایەک وەڵام بە کەشە جیاوازو جۆراوجۆرەکانی خەباتی چینەکە دەداتەوە، بەبێ ئەوەی وادەربکەوێت کە بەوکەش نیازی گەڕانی روکەش" شکێی" بێت

.

مەنسور حیکمەت: مەبەستی بەیارنامەکە ئەوەیە کە لەگەڵ چەبوونەوەی بەرهەم و پەرەسەندنی خاوەندارێتیە گەورە دەوڵەتی و مەنپەلەکان و هەروەها بەهاتنە مەیدانی دەوڵەت وەک لایەنی سەرەکی لەبەرامبەر کرێکاراندا، ئەو مەسەلانەی کە ژیان و کاری کرێکاران دیاری دەکا، هەروەها شەوەکانی باشتربوونی بارودۆخی ژیان و ئازادی کاری سیاسی کرێکاران، هەرچی زیاتر شەوەی سەراسەری سەرو ڕشتەیی لەخۆ دەگرن. ئەگەر سەرنجی خەباتی ئەم چەند ساڵەی دوایی چینی کرێکاری ئێران بدەین، بە ئاشکرا ئەم ڕاستە بۆدی دەکرێت. یاسای کار، لێک جیاکردنەوەی کارەکان، کاتژمیری کار، بیمەی بێکاری و هتد، ئەمانە مەسەلەی سەرەکی بوون لەم دەورەیەدا. لەئێران هەر ناڕازایەتیەکی کرێکاری ڕووبدات، تەنانەت لە کارگەیەکی بچوکی بەشی تایبەتیشدا بەشێوەیەکی زەق و ئاشکرا یەکسەر دەوڵەت دێتە مەیدانەوە وەک پارێزەرو سەرپەرشتی خاوەنکار. یەکیەتیەکانی خاوەنکارە تایبەتیەکان لە ڕشتە دیاریکراوەکاندا لە ئێران کەمتر هەیە و بەشیوەیەکی سەرەکی دەوڵەت ئەوکارە ئەنجام دەدا بە بەشت تایبەتی. کرێکاری ئێرانی زێر زوو خێی لەبەرامبەر دەوڵەت، وەزارەتی کارو یاساکانی دەوڵەتدا ئەبینێتەوە.

بەڵام بەهەر حاڵ باسکەی ئەوە دەست دەخاتە سەر خاڵێکی دروست. زەرجاری واهەیە دەبە کە کرێکارانی ڕشتەیەک یان لقێکی دیاریکراوی بەرهەمهێنان ڕووبەڕووی مەسەلەی هاوبەش دەبنەوە کەناتوانرێ یەکسەر هەموو لقەکانی تر بگرێتەوە. هەر ڕێکخراوبوونێکی جەماوەری کرێکاری ئەبیت بتوانێت لەو کاتەدا ئابووری خەبات دابین بکات. یەکێتیە کرێکاریەکان، دیارە بە هەمان شێوازی ناسراوی پیشویان، وەکو نەریتێک ئەوکارە دەکەن، بەڵام بەنرخی دوورەپەرێزکردنی ئەم لقە لە لقەکانی تر. ئەزموونی کرێکارانی کانەکان یان چاپخانەکانی ئینگلستان لەم چەند ساڵەی دوایدانە نمونەی کلاسیکی ئەم خاڵە لاوازەی یەکێتیە کرێکاریەکانە. کرێکاری کانەکان لە پێناو پاراستنی کارەکەیدا ساڵێکی تەواو قارەمانانە مان دەگرێت، دەیەها هەزار خەزان و زەرجار ئەوشارانەش کە بەدەوری بەرهەمهێنانی خەڵوزی

بەردینەوەن دوچاری هەژاریەکی کەم وێنە دەبن، بەڵام یەکێتی کرێکارانی بارکردن وگواستنەوە، یان یەکێتی کرێکارانی کارەبا وهتد، تا ئەو جێگایەی کە خەیان لەبەردەم هەڕەشەدا نابیننەوە، دەست دەخەنە سەر دەست و یان لەوەش خراپتر لە خزمەتی شکست پەهێنانی مانگرتنی مەعدەنچیەکاندا کاردەکەن. ئەم شیوە ریکخراو بوونە لەسەر بنەمای هێشتوو لێق ئێگەر زیاد لە ئەندازەی خەی بەرجەستە بکرێتەوە زیان بە کرێکاران دەگەیەنێت.
بزوتنەوەیی شورایی ئەم لاوازیەی نییە. واتە بنەماکەی لەسەر پێناسەی چینایەتی کرێکاران و کەبوونەوەی ناوخۆ و ناوچەیی دامەزراوە، بەڵام هەنگە ئەم نیگەرانییە لەئارادابیت بۆ شۆڕیەی کە وتت. ئەو هەستیاریە کە لەناو سەنیکای لقەکان و پیشیەکان هەیە لەبەرامبەر بە کەشە تایبەتی کرێکارانی بەشێک یان لقێکی دیاریکراو نەبێت. ئەبێت بیرێک بەئەوە بکەینەوە. بەبەچونی ئەمە بزوتنەوەی شورایی وسیستەمی شورایی توانای جووتبوونی هەیە لەگەڵ ئەم هێل و مەرجەدا. پەیکەری ناوخەیی و ناوچەیی پێکهاتەی بنەڕەتی و بەبێ پشتی سیستەمی شورایی پێکدەهێنێت. بەڵام ئەمە هەگر نییە لەوەی کە بەشیوەی تر خ ێک بخرێت، بەمەبەستی هاوسە کردن و هە پیشاندانی خەباتی شورا کرێکاریەکان لە هشتیەکی دیاریکراودا. شورا ناوچەیەکان یا شورای سەرتاسەری ئەتوانێت کەمیسەن و کەمیتەی تایبەتی هەبێت بە چەبوونەوە مەسەلەکانی کرێکاران لە لقە جیاوازەکانی بەرهەمهێنان لە چوارچێوەی هەسوانی خەیدا. شورای ناوچەیی یان سەرتاسەری ئەتوانێت کە دەسەاتی ئەو کەمیسەن وکەمیتانە بە شۆڕک دیاری بکات کە وەامدەرەوەی نیازەکانی ابەری خەبات لەوجەرە مەسەلاندا بێت. بەهەر حاە ئەبێت خاڵی دەستپێک و بنیادی بنچینەیی بناسین و خەمان لەگەڵ ئەو واقیعیەتاندا بگونجێنین. بناغەی بزوتنەوەی نەقابی پێناسەو مەوقعیەتی کرێکار لە دابەشکردنی کاردا. وە پاشان هەوە ئەدات ئەویش هەمیشە زەر بەکەمی تیبدا سەردەکەوە بە پێکهێنانی بەرەو جەرە هێکخراوبوونێکی تەکیبی لەنەوان نەقابە جیاوازەکاندا، تاکو جەریک رابەری سەراسەری بەهەموو کرێکاران قەوارە پێبدات، لەبەرئەوە پێکهێنانی یەکگرتنی چینایەتی و سەرو سنفی و دەستەیی گرفتکی هەمیشەیی بزوتنەوەی تریدیەنیزمە. لەبەرامبەر ئەوەدا بزوتنەوەی شورایی لە مەقعیەتی گشتی کرێکارەوە وێک کرێگرتەیەکی ژێرستەم لەبەرامبەر سەرمایەدا دەوەستێتەوە. واتە لە پێناسەی چینایەتی کرێکارانەوە، هەوە ئەدات وەامدەرەوەی نیاز تایبەتیەکانی کرێکاران بێت لە لق و هشتە جیاوازەکانی بەرهەمهێناندا. هەردوو شۆڕکە گرفتی خەیان هەیە. بەڵام ئەوەی دووهەمیان بەڵای ئەمەوە، شۆڕەی چینایەتی ترو دروستر.

کۆمۆنیست: ئەگەر بڕیار بێت شۆراکان بیرکەی گەیشتن بن بە واقیع، ئەوە ئەبێت هەموو بەشەکانی نیشاندەری کردەیی و هەستپێکراو بێان بکرێت. هەر بەو جۆرەی کە ئاڵاگۆ تەواو پێناسەکراو لە ڕۆکخراوەی سەندیکایی، بەشە جیاوازەکانی، بناغەی هەڵسوڕان لەو ڕۆکخراوەو تەنانەت ئایننامەکان و بڕیارنامە ناوخۆییەکانیش. ئایا حیزب وردبینی بیرکەی شۆرا لەلایەنی کردەیی و جێبەجێکردنەوە بە ئەرکی خۆی دەزانێت یان ئەمە بەم بزوتنەوەیە دەسپێرێت؟

مەنسور حیکمەت: ڕۆگەم بدەن کە جارێکی تر وەڵامی بیری بهێنمەوە کە بەچەشنی من "ئاڵاگۆی تەواو ناسەنراو لە ڕۆکخستنی نەقابی و بەشەکان و دەستور و ئایننامەکان و بڕیارەکانی "نێک تەنها خاڵی بەهێزی سەندیکایی نین بەڵکو ڕۆگریکی گرنگی ئەم بزوتنەیەوە لە پێکهێنانی پێیوەندی لۆگیکی ناڕەزایەتیە خەباتکارانەکانی کرێکاراندایە. هەر سەندیکالیستێک کە ئەمڕۆ بیرۆکەت لۆگیکی تێکۆشانی ڕادیکاڵ و خەباتکارانەی کرێکاراندا بناسرێتەوە ناچارە بەشێک لەو ئاڵاگۆیانەو بنەما و پەیوانە"بەتەواوەتی پێناسەکراوان"ە هەڵوەشێنێتەوە. ئەمە بەتایبەتی بە ئێران ڕاستە.
ئاڵاگۆو پەیوانەکانی "بەتەواوەتی ناسەنراوە"ی سەندیکاکان، واتە ئاڵاگۆی سەندیکا یاساییەکانی لە وڵاتانی سەرمایەداری وئەوروپا وئەمریکا. بیگەمان خەبەستنەوە بە ئەوانەوە لە ئێراندا هەنگاوێک کەس لە هیچ جۆرە سەندیکایێک نزیک ناکاتەوە. ئەمڕۆ بزوتنی هەر ئەو ئێندامە زیاتر جێنگاوڕانی بزوتنەوەی نەقابی سەندیکایی ئەمڕۆ نێک لە پۆوڕە 'ناسەنراوانە" وەیە، بەڵکو لەپەداچوونەوە خەیاندایە بەو پۆوڕانەوە.
کەبونەوەی گشتی لۆگیکی دەسەڵاتی فراوانی بەشێک لە بنەما پێناسەکراوەکانی سەندیکادا نییە. لایەنگرانی ڕادیکاڵتری سەندیکا لە ئێراندا، ئامادەن پشتی نەقابەکانی خەیان بە کەبونەوەی گشتیەوە ببەستنەوە. ڕازی بوون بەخەبەستنەوە بەخەباتی ئابوری لەچوارچێوەی ئەو یاسایانەی ئیستا هەن، یەکێکە لە پۆوڕە "ناسەنراو زانراو" کە هیچ کام لە نەقابییە خەباتکارەکان ئامادەنین پێیەوی بکەن. لەبەرئەوە پێناسەی ئاڵاگۆکان و پۆوڕە پۆیستەکان بە خودی بزوتنەوەی سەندیکایش مەسەلەیەکە. سەندیکالیستێکی ئێرانی لە کۆتایی سەدەی بیستەمداو لەژێر دەسەڵاتی ژەمی ئیسلامیدا زێر کەم دەتوانێت کۆک لە میراتی بزوتنەوەی سەندیکایی لە مەیدانی پەوانە و بنەما وبڕیارنامەی سەندیکا وەرگرێت، پۆیستە بەخەی سەرلەنوێ دەربەینی تازە لە نەقابەو پۆوڕەکان بەدەست بهێنێ. لەواقعدا ئۆگەر باش سەرنج بدەین، بەچوونی نەقابیەکانی ئەمڕۆ زێر نادیارترە

لە بەچوونەکانی لایەنگرانی شورا. لە ئەکسەریەت و حزبی تودەوە بگرە تا باڵی چەپی سۆشیالیستە خەلکیەکانی لایەنگری پەکهەنانی نەقابە، بەڵام نموونەکانیان کەمتر لەیەک دەچن، ئاگەر لەووی ئسوئیەوە، نموونەکانیان خستبەتە بەرچاویان، بەڵام لەبارەی شوراکانەوە، ئایا حزب نموونەی باشتر ناسێنراوی هەیە. بۆیە تا ئەمڕۆ دەربارەی شوراکان و تایبەتمەندیەکانیان زۆرمان قسە کردووە دەربارەی پەیکەری سیستەمی شورا کرێکاریەکان دەتوانین ئەم خاڵانە بخەینەووو:

- شورا پایەیی، کۆبونەوەی گشتی کرێکاران یەک دەزگا وەیان چەند بەشێک دەزگای "گۆڕەتر"ی بەرهەمهێنان و ئابوریە. هەموو کرێکارێک، نێک بەهەی دەرهێنانی کارتی ئێندامێتی و دانی حەقی ئێندامێتی، بێکەو بەهەی کرێکار بوونیەوە، ئێندامی ڕاستەوخۆ و خاوەنی دەنگێ لە شورادا.
- شورا پەیڕەوی دێکا لە پەیکەرێکی ناوچەیی، نێک رشتەیی یان سنفی. واتە شورای باڵاتر، شورای نوێنەرانی شورا بنکەتیەکانە لەناوچەیەکی دیاریکراودا. ئەم پەیکەر قوچەکیە (هەرەمی)ە پێردەستەی تا دەگاتە شورایی سەراسەری.
- نوێنەرانی شوراکانی باڵاتردا، هەر کاتێک ئەوانەی هەڵیان بژاردون بیانوێ لادەچن و بانگ دەکرێن.
- کۆبونەوەی گشتی لەهەموو ئاستێکیدا، لە شورای بنکەتیەوە هەتا شورایی نوێنەران، باڵاترین دەسەاتی بیاردەری هەر شورایەکە. کۆبونەوەی گشتی دەزگاکان وە لێپرسراوانی بەجیهێنەری خەی دادەمەزرێنە بە ئەنجامدانی ئەرکەکان لەماوەی دانیشتنەکانی خێدا. ئەم لێپرسراوەتیە هەموو کاتێک قابیلی لابردن و گۆڕان دەبن لەلایەن کۆبونەوەی گشتیەوە.
- بنەماو پەوانەی شوراکان ئەوان تەنها بە خەباتی ئابوریەوە نابەستەتەوە. شوراکان ئیگەبەخێیان دەدەن کە دەخالەت بکەن لەهەر کێشەیەکی کۆمەایەتی، سیاسی و بەرەوبەری و لەو گۆڕانانەی کەلەژێر سەرپەرشتی خێیاندان، وە لەبەرامبەر هەر مەسەلەیەکدا کەپیویست بکات لەوچوارچیوەدا دەست بدەنە نارەزایەتی کرێکاریی.
- شورا کرێکاریەکان دەتوانن گشت جۆرەکاریەکان چ لە ئاستی ناوچەیی و چ لەئاستی سەرتاسەریدا بەخێیانەوە گرێبدەن. پەوانەی ئەم بەستنەوەیە ئەم یەکگرتنە دەگەیەنێتەوە بە شوراکان خێیان و ئەوان دیاری دەکەن.

ئەم خاڵانە وێنەیەکی گشتیمان لە بینای سیستەمێکی شورایی ئەدات بەدەستەوە، بەڵام پێوانەی بەکردەوەیی ترو کۆنکرێتر بزوتنەوەکە خودی بزوتنەوەی شورایی دەیناسێنە لایەنەوی بەرەوپێشەوە چوونی خەیدا. پەرەگرتنی کاری واقعی شوراکان لەدوا شیکردنەوەدا دەگەڕێتەوە بۆ هاوسەنگی هێزە چینایەتیەکان. هیچ بەیارو بەیارنامەیەک ناتوانێت مۆدای کاری شوراکان سنوردار بکات.

لەبارەی بزوتنەوەی شورایی و شوراکانەوە، ئەوەت خاڵێک زیاد بکەم کە بە ڕونکردنەوەی بنەمای هەڵوێستی حیزب پێوستە. کرێکار لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا هەم دەبێ بتوانێ بەرگری لە مافەکانی هەر ئیستاو داڕانەی خەی بکات، وە وەکو فرێشیاری هێزی کار گوزەرانی خەی باشتر بکا. وە هەم شێوەی خەی دژی سەرمایەداری ڕێک بخات و خەی ئامادە بکات بۆ بەدەستەوە گرتنی دەسەڵات و حکومەت کردن و تێکشکاندنی پایەی دەسەڵاتی چینە چەوسێنەرەکان. تا ئەو جێگەی کە چەپ لەبنەڕەتدا بەدوورێک بۆ ڕێکخستنی جەماوەری کرێکاری ئازیبووە، زۆرتر دوورەی یەکەمی بۆ یەکیەتیەکان داوەو دوورەی دوهەمیش بۆ شوراکان.

ئەم تێوانینە بۆتەواوەتی پێویستە ئەوەتەوە بۆ ڕوونی ئەوداوەکانی تا ئیستای بزوتنەوەی کرێکاری. سەدەمی ناشرێشگەیی شایانی هەڵسوڕاوبوونی یەکیەتیەکان ونبوونی شوراکان بوون. وە لەسەردەمی شۆشگێدا ڕۆی شوراکان وەردەکەوتووە. بەنام ئەم دەستورەکی پێشینە نییە. یەکیەتیەکان و شوراکان ئەو ئەلگۆیانە نین کەلەسەر بنەمای پێداگرتن و تێرحێکی پێشتر زانراو کرێکاران لە دەورانی شۆشگێانەدا پێنا بۆ یەکگیان و لە دەروانی دامرکانەوەدا پێنا بۆئەوی تریان بەرن. شوراو یەکیەتی هەر بۆشۆوێی کە وتم نوێنەرایەتی دوو ئاسۆو ئامانجی خەباتکاری جیاواز دەکەن کە لە سەردەمێ جیاوازکاندا بەهێزو لاواز دەبن. جیا لەم شێوێ دەبوو لەهەلومەرجی شۆشگێانەدا بگشتی نەقابەکان بۆ سودی شوراکان بکەونە کەنار شوراکان لەهەلومەرجی خامشدا بەرەسمی بەقازانجی نەقابەکان خۆیان هەڵوەشێنەوە. واقعیەت ئەوێیە کە ئەو قەرارو مەدارو قانوونمەندییە لێئارادا نییە. نەقابەکان لەهەلومەرجی شۆشگێانەدا دەمێنەوەو کۆشش دەکەن بۆ پاراستن و زیادبوونی پگەی خۆیان تا ئەوشوێنەی کە لەمێژووی شۆشکان دێریخستووە لەم هەلومەرجەدا ڕەقابەتی نێوان بزوتنەوەی شورایی یا کۆمیتەکان کارگێ لگێ

نەقابەکان لەسەر ئابڕی کردنی بزوتنەوەی کرێکاریی دەچێتە سەر. شوراکان بەش بەحاڵی خۆیان لەگەڵ دەست باڵایی دژی شۆڕشدا بەرامبەر هەڕەشاندنەوە داخستنی خۆیان دەوەستنەوە. لەبەرئەوە پێوەندی شوراو سندیکا لەگەڵ دەوران بەندیە سیاسیەکان لەکۆمەڵگەدا، پێوەندیەکی تیۆری دەستور کارەکی بریار لەدراو نیە.

پرسیارەکی تر کە بەم جۆرە دەتوانە پیشەوە ئاوێتە کە ئایا بزوتنەوەی شورایی و شوراکان ئەتوانن خۆیان جووت کەن لەگەڵ نیازەکانی خەباتی کرێکاری لەسەردەمەکی ناشۆڕشگێڕاندا، هەروەکو نەقابەکان هەوڵ دەدەن تا لەسەردەمی شۆڕشگێڕیدا خۆیان لەگەڵ واقعیاتی تازە بگونجێنن. بۆای من ئەمە دەکرێ. شوراکان ناچار نین بخەبەستنەوە بە سەردەمە شۆڕشگێڕانکانەوە. کرێکاران دەتوانن کۆک وەرگرن لەشوراکان وەک ئامازی بەرگری لەبەرژەوەندیەکانیان وەکو فرۆشیاری هێزی کار. سەبارەت بە ئێران لەو باوەڕداین نەک تەنها ئەم دەرفەتە هەیە، بەڵکو بەبوونی بزوتنەوەیەکی نەقابی جدی و نەبوونی زەمینە کۆمەڵایەتی و سیاسی گونجاو بە وەزعیەتی تریدیۆنیزم لە ئێراندا، بزوتنەوەی شورایی بەرپرسیار دەکا لە پێکەردنەوەی ئەم بۆشاییە، وە ئەم بزوتنەوەیە بە بەجەهەنانی ئەم بەرپرسیاربوونە لە ئێراندا ئەمە زەمینەو پایەو ماددی گونجاوی هەیە. گومانی تیا نییە کە بزوتنەوەی شورایی لەم جۆرە هەلومەرجەدا دەستی ناگات بەتەواوی ئاسەی خەباتکارانەی خۆی. گومانێک لەوەدا نییە کە بزوتنەوەیی شورایی لە قۆناغە سەرەتاییەکانیدا هووبەووی سنورداریەکی زەر دەبەتەوە. هەر بۆیشە ئیمە لەسەرەتاوە وەکو هەنگاوی یەکەم باس کەبونەوە گشتیەکان دەکەین. ئەمە بزوتنەوەیەکە بە شکڵدان بەشورا بناغەیەکان و پێکهەنانی جۆرێک لە پێوەندی بەکردەوە و نافەرمی نەوانیان کە لە قوناغەکانی دواتردا دەرفەت دەرخسێنێ بە پێکهەنانی شوراکانی باڵاتر.

بەم جۆرە بزوتنەوەی کەبونەوەی گشتی هەم وەڵامێکی سەربەخۆ لەخۆیدایە یە بە پێوستیەکانی خەباتی ئێستا و هەم بەردی بناغەیە بە بزوتنەوەی شورایی بگشتی. لایەنگرانی شیوازەکانی تری ڕێکخراوبوونی جەماوەری کرێکاران، بەنمونە ئەوانەی بەرگری لە سندیکای خەباتکار، دەکەن، دەتوانن و مافی خۆیان دەبە کە بزوتنەوەی کەبونەوەی گشتییەکان بە پایەی پشرەویەکانی دواتری خۆیان بزانن بە ئاراستەی پێکهەنانی نەقابەکان. ئیمە نەک تەنها گیروگرفتێک لەو مەسەلەیەدا بەدی

ناکەین، بەڵکە لامان وایە ئەگەر ئەو ئەندازەیە لەگونجان هەبێت لەنێوان باڵە خەباتکارەکانی بزوتنەوەی کرێکاری، جیا لەدوورنمای دوورتریان، بزوتنەوەی کۆبونەوەی گشتی و بەدوای ئەویشدا، خەباتی ئیستای کرێکاری بەخەراییەکی زیاترەوە گەشە دەکات. بەڵام بەش بەحاڵی خەمان دنیایین لەوەی کە بزوتنەوەی کۆبونەوە گشتیەکان گونجاوتر دەبێ لەگەڵ پێکهاتنی دواتری تەڵەی شورا کرێکاریەکان تا یەکێتیەکان و هەروەها گرێنتیەک دەبێ بەئەوەی ڕێکخراوە جەماوەرییەکان لەئایندەدا زیاتر پشتبەستن، ئیتر ئەم ڕێکخراوانە هەرجۆرێک بن، بەدیموکراسی ڕاستەوخۆی کرێکاری.

- ماوەتی ...
- **وەرگێڕانی: کاوە عومەر**

چاوپێداخشاندنەوەوەهەڵبژاردە: بەپێشەوە

کودەتای پۆلیثیاو دیموکراسی درێندەی ڕژئاوا … عەلی مەحمود محەمەد

دوای 481 ساڵ لە دەسەڵاتداڕتی سپی پێستەکان بەدوای گەشتە وەشومەکەی کەمبس و داگیر کردنی پۆلیڤیا لە لایەن ئیسپانیاوە لە ساڵی 1525دا, وە 183 ساڵ لە سەربەخۆیی وڵات, بە یەکەمجار پۆلیڤیە ڕەسەنەکان کە 68%ی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن ,کە نزیك 20%یش دو ڕەگەزی ئەوروپی- هیندیە سورەکانن و تەنها 5%یان ئەوروپین, کەسەکیان بوو بە سەرۆك لە وڵاتی کودەتا سەربازیەکان, کە جاری وا هەبوو تەمەنی کودەتاکان یەك ڕۆژ بووە, توانی زۆرترین ماوە لەناو 183 ساڵەکەی سەربەخۆیی لەسەر تەختی دەسەڵاتداڕتی بمێنێتەوە کە 14 ساڵە, ئەو کەسەش ئیڤۆ مۆرالیس بووە, ئەو بە کرێکاری بیناسازی و دەستفرۆشی تا کرێکاری کشتوکاڵی دەستی پێکرد, بوو بە یەکەم سەرۆکی هاووڵاتیانی ڕەسەنی ئەمەریکا لە جیهاندا, وازی لە بەشکی زۆری موچەکەی و کشکی کەماری هێنا, بەینباخی ئەبەدەن لە مل نەکرد, سادەو ساکار ژیا, ژیانی ڕەبەنی هەبژارد.

هەموو هێزەکانی دژ ,لە ئەمریکای باوەڕ بە تیرۆرکانی مانروە " کە ئەمریکای لاتین باخچەی پشتەوەی باخانکەیان دەزانن", تا ئالیگارشیەکان و سپی پێستە دەسەڵاتدارەکانی رابردوو, راستیستەکان بە کۆنیسەی کاسلیك و دژ بەرانی جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت و ژیاندنەوەی کلتورو داب و نەرێتی هاوڵاتیێ رەسەنەکان هەموو ئەوانەی بە هەنگاوێ چاکسازیەکانی مەرالیس و بە گرتنە دەستی دەسەڵات زیانیان کردبوو, لە 20ی ئۆکتۆبەرەوە کەوتنە هەوڵی کودەتا کردن, لە سەرەتادا بە ئەنجامدانی خۆپیشاندان و گۆڕان بە دوای عەدالەتی هەڵبژاردنەوە, تا هەڵگرتنی قەناس و کوشتنی لایەنگرانی مەرالیس و پۆلاماردانی ماڵ و مندالیان, لە کەتادا هەڵگەڕانەوەی پۆلیس و کودەتای سەربازی, ئەوجا لە قەناغی ئازادیخوازیەوە بە کوشت بڕی بە پەردەو دژایەتی رژێنامەنووسان و راگەیاندنی حوکمی سەربازی, ژمارەی کوژراوەکانی سەردەمی کودەتا 11 جاری سەردەمی مەرالیسی دەسەڵاتدارە تەنها لە 9 رۆژدا, کە بەشکیشیان هەر قەناسە بەدەستکان ئۆپۆزسیۆنی راستگەرای فاشیست کوشتیانیان, ئێستا هەموو نەفەسکی دیموکراسی قەدەغە کراوە, وەك بەرکانی شەڕ کەپتەرە سەربازیەکان بە ئاسمانەوەن, گولەی راستیەکان دڵکان سارد دەکاتەوە,زیندانیەکان پڕ کراون لە نیاران,ترەمپ رایگەیاند گەڕانکاریەکان هەنگاوێکی گرنگە بە دیموکراتیەت, بەشك لای ترەمپ دیموکراتیەتی سپی پێستی سەرمایەداری.

مەرالیسیان بە ناوەت ؟خۆسیە تەرێز لە ساڵی 1970 بە کودەتای سەربازی هاتە سەر حوکم بەسەر جەنەرال ریخیلە کە رۆژك پێشتر ئۆیش کودەتای کردبوو, سیاسەتی چەپگەرایانەی پیادە کرد,سپی پێست و سەربازیش بوو, لە ساڵی 1971 راستگەراکان کودەتایان بەسەردا کرد, دور خرایەوە لە ئەرجەنتین لە ساڵی 1976 تیرۆر کرا.تەباك کاتاری شۆشی بە سەربەخۆیی لە ئیسپانیاو رزگاربوونی هاووڵاتیانی رەسەن لە ساڵی 1781 بەرپا کرد, ئیسپانییەکان گرتیان, جێستیان پارچە پارچە کرد بە ئاوەی هیچی لەدوا بەجێ نەمێنێت بە ئاوەی یادی بکەنەوە, وەك بن لادن و بەغدادییان لێکرد چۆن فڕە درانە دریاوە, بەیە مەرالیس دەبێت بەوات, هەم توخمی چەپ بوونی هەڵگرتووە وەك خۆسیە تەرێز, هەم روحیانەتی ئازادیخوازی تەباك کاتاری لە خۆنیدایە, بەیە دەبێت بەوات, تاوانی ئاوەیە هاووڵاتی رەسەن و کۆسکی سۆسیالستی ریفەرمیستی بە بنچە کرکارە, بەرژەوەندی ئالیگارشی و ئەمریکای بە باشی نەپاراست.

نیارەکانی کە بوون

چوار کارکتاری سەرەکی سەرکردایەتی ئەپزسیۆنی راستگرایان دەکرد, کە هاوبەشی لە نەوانیاندا هەبوو" سپی پەستی, راستگرایی, پارێزگاری ئاینی, سەرمایەداری و توندوتیژبوون" , کە چوونە ناو کەشکی کەماریەوە ئالای وێنەلای هاووڵاتیە رەسەنەکانیان سوتاند و رایان گەیاند ئیتر ئەرە نابینەوە, ئەو 4 کارکتەرەش بریتی بوون لە:

1- سەرۆك کۆماری کاتی لە 12ی نۆڤەمبەرەوە Jeanine Áñez; 13 August 1967)" سپی پەستی رەگەزپەرستی راستیست, کە چوونە ناو کەشکی کەماریەوە وتی" خوا رەگای دا ئینجیل بگێڕیتەوە کەشکی کەماری", پەشتر لە ساڵی 2013 دا رایگەیاندبوو خۆن دەبینێت بە پلیقیایەکی بە تقوسی شەیتانی هیندیە سورەکان" کەلاس", وە شار بە ئەوان نیە, بەکە پەویستە بچن بە بەرزاییەکانی تشاکە, جینین ئەنیس باوەی بە باڵایی رەگەزی سپی پەست هەیە , کە تەنها 5%ی هاووڵاتیانی پلیقیا پێك دەهێنن, هەلرچەندە 97%ی هاووڵاتیانی پلیقی خەیان بە کریستان دەزانن.

2- کارلەس میسا کاندیدی دەڕاوی سەرۆك کەماری ", October 17, 2003 – June 9, 2005 " وە سەرەکی دەرکراوی کەمار "کرێکاران لە دژی خەپیشاندانیان کرد, لە ئازاری 2005دەستی کەشایەوە, وەلە پەرلەمان دەستکەشانەوەکەی پەسەند نەکرد, دواتر لە 10ی یەنی جارەکی دیکە دەستی کەشایەوە, ئەوجا دەستکەشانەوەکەی قەبوڵکرا, پاش 32 رۆژ خەپیشاندانی بەردەوام 80 کەسی کوشت ئەوجا کورسی دەسەاتی جە هەشت, هەنووکەش باسی دیموکراسیەت دەکات, وە رازیش نیە پەرلەمانی پلیقیا کەبونەوە بە پەسەندکردنی دەستکەلەکار کەشانەوەی مەرالیس بکات.

3- لویس فیرناندە کەماتشە و مارکە بەماری, دوو کەسایەتی لە بەنەوبەرایەتی یەکەتی خاوەند کارانی سانتاکرزن,بیروباوەڕ رەگەز پەرستی زەبروزەنگاوی پارێزگاری دژ بە ژنی سپی پەستی ئەلیگارشی راستگرای توندەوی دژ بە هاووڵاتیانی رەسەنی پلیقین, بە ئینجیلەکی گەورەو و ئالای کۆنی پلیقاوە چونە ناو کەشکی کەماریەوە, لەوە رایانگەیاند باشاماما ئیتر نایاتە ناو کەشکی کەماریەوە, مەبەستی هاووڵاتیانی رەسەنە.

مەرالیس چی کردبوو ؟لە مژووی کەماری پلیقیا مەرالیس زەرترین ماوە لە وڵاتی کودەتا سەربازیەکانی سوپا 35000 کەسیەکەدا حوکمانەکی سەقامگیر بووە, لەو ماویەدا حوکمانی جەگیر بووە و هەموان هەستیان بە بوونی دەسەات و گەاندنەوەی کەرامەت کردووە, لەماوەی ئەم 14 ساەدا جگە لە گەانەوە کەرامەت بە هاووڵاتیانی رەسەن و تەکەەکان"رەسەن -ئەوروپی", لە روی ئابووری و

ئازادییەکانەوە کەمکردنەوەی هەنگاوی گرنگی نا:1- جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەت.2- کەمکردنەوەی هەژاری لە 38% ەوە بۆ 15%.3- بەرهەمهێنانی وەتەوێیی وەاتی لە 9 ملیار دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 43 ملیار و 687 ملیۆن دۆلار.
4- پارەی یەدەکی وەاتی لە ملیارێك و 85 ملیۆن دۆلارەوە بەرز کردەوە بۆ 15 ملیار و 282 ملیۆن دۆلار.
5- بۆ خەماڵێیکردنی وزەو سامانی ژێر زەمینی وەات کە پێشتر بە کەمپانیا بیانییەکان بوو لە پێنج سەدە لەمەوپێشەوە زۆرو زیوی وەات بۆ ئیسپانییەکان بوو, ئێستاش خاوەند 21 ملیۆن تۆن لیسیەم, کە روحی پاتری ئێتەمبەڵی کارباییە, کە جیهان بەرەو ئەو ئاراستەیە دەڕوات.
6- دابینکردنی خوێندن و نەخۆشخانە بۆ هاووەاتیان, پێگەیاندنی چینێکی بەرفراوان لە هاووەاتیانی ڕەسەن.
7- کەمکردنەوەی ئیمتیازاتی سەرمایەك کەمارو جێگیرەکەی و وەزیرەکان,دەرگای کەشکی کەماری خرایە سەر پشت بۆ هەموان.
8- بەشداریپێکردنی ژنان و هاوەاتیانی ڕەسەن لە حوکمەانی و نەهێشتنی ئاپارتایدی جنسی و ڕەگەزی.
9- زیادکردنی لانی کەمی کرێ بۆ ڕێژەی 50% و دابەزاندنی تەمەنی خانەنشینی لە 65 ساڵەوە بۆ 58 ساڵ .ئەمەو دەیان و سەدان چاکسازی دیکەی لە بەرژەوەندی هەژاران و هاووەاتیانی ڕەسەنی پاڵیفتی ئەنجامەدا, ئێستا هەموو ئەوانەی بەرژەوەندیان لەگەڵ ئەم دەستکەوتانەیە ترسیان لە لەدەستانی پەیدا کردووە, شەڕکەی بەرژەوەندییەکانە.

چی رویدا"مەرالیس هەڵیەکی ستراتیژی گەورەی کرد کاتێك خۆی بە چوارەم خولی سەرۆك کەماری کاندید کردەوە , لە کاتێکدا دەیتوانی جێگیرەکەی ئەلفارە غارسیای تێکشەرو سەرکردەی پارتیزانی پێشتر" سەرکردەی بزوتنەوەی مارکسیستی تەباك کاتاری پاڵیفیا بوو" کاندید بکات, سپی پێستێکی ڕەشنبیری ناسراو مێژوو نوسێکی بە بەشت و چەپگەرایەکی جێگیر بوو,مەرالیس پێش هەموو شتێك قوربانی چوارەم خولی کاندید بوونیەتی لە دەرەوەی دەستوورەوە, بە پێگەیەکی لاوازەوە چوونە هەڵبژاردنەوە, دابەزینی دەنگەکەشی لە " 53%, 64%, 61%" ەوە بۆ 47% بۆ خۆی پاشکێیەکی 14% یی بوو لە ئەنجامەکانی خولی پێشوو, دەنا ئەوەی دەوترا ساختە کردن دوور بوو لە ڕاستییەوە, هەموان دەزانن لایەنگرانی ئەو هاووەاتیانی ڕەسەنی ناوچە هەژارو دورەکانەو سندوقەکانی دەنگدانی ئەوان درەنگتر دەگەنە ناوەندەکانی جیاکردنەوە, ئەگەر دەکرا گزی هەڵبژاردن لە 78

ناوچە, لە کەی 34555 ناوچەی دەنگدان کرابێت, کە دەکاتە تەنها 0,22%ی ناوچەکان, ئەمەش ئەنجامەکەی ناگۆڕی , چونکە ئەو 10,49% لەپێش نزیکترین کاندیدەوە بوو " Evo Morales- Carlos Mesa %47.08 36.51% ", ئەپزسیۆنی راستگۆرا چییان بکردیە نایان توانی جیاوازییەکە لە 10,49% وە دابەزنن بە کەمتر لە 10% , کە بە پێی یاسا ئەو ژمارەیە حەسمی سەرکەوتنەکەی دەکرد , بۆیە بە ناچاری نەخشەی کودەتاکەیان داشت,کە پێش هەڵبژاردن دەنگەی کودەتاکە بۆاو کرایەوە,11 ساڵ پێشتریش هەمان هەوڵدان هەبووە, ساڵی 2008 ویستیان کودەتا بکەن, فیلیپ جولدبەرج باڵوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە وڵات دەرکرا, ئەوکات مەرالیش ئاستی جەماوەری لەسەروی 60% وە بوو, بۆیە ئێستەم بوو سەرکەوتنی , ئێستاش بە دڵستوور نایانتوانی بە سانایی کودەتا بکەن, بۆیە نەخشەی کودەتاکەیان داشت لە رێگای سوپاوە, کە 14 ساڵ بو زاتی کودەتای وایان ناکرد, چونکە لە مێژوودا پاڵیڤیا سەرکی جەماوەری وای بەخۆوە نەبینیبوو, زیاتر لە 50% ی دەنگەکان بەهێنتەوە.

بۆیە ئەمەی کرا کودەتایەکی سەربازی سیاسی بوو لە بەرگی تازەدا, کە پرسەی ئیستقالەی کودەتایی و تەقاندن و پێاو کردنی یاسای لە گەدا بوو, وەلە ئامانجە کۆنەکە ئەوێە چەپ و دانیشتوانی رەسەن بڤێن لە کەشکی کەماری, مەرالیس وجێگیرەکیان وادار کرد دەست لەکار بکەشنەوە, دواتر رێگا نەدرا سەرکی ئەنجومەنی پیران و جێگیرەکەی و سەرکی پەرلەمان بچنە کەبونەوەی ئەنجومەنی پیرانەوە کە مافی بون بە سەرکیان هەبوو, هەموو سەر بە پارتی ماسی سۆسیالستی بوون, بۆیی جێگیری دووەمی سەرکی ئەنجومەنی پیرانیان دیاریکرد بە سەرك لە کەبونەوەیکی نا شەرعیدا کە زەر کەمتر لە نیوەی ئەندمانی ئەنجومەنی پیران ئامادە بوون, هەشتاش پەرلەمان ئیستقالەی سەرك و جێگیرەکەی پەسەند نەکردووە, کە پارسەنگ لە پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران بەلای مەرالیسەوەیە " 88 لە کەی 130 پەرلەمانتار, 25 لە کەی 36 ئەنجومەنی پیرانی بەدەستەوەیە", هاوکات کاتی خۆی پەرلەمان دەست لەکار کەشانەوەی کارلەس میسای لە ساڵی 2005 رەتکردەتەوە, ئەمەش پێشینەیەکی شەرمەزاریە بۆیان, بەدوای ئەو سیناریە کرچ و کاڵدا حکومەتکی سەربازی فاشیستانیان راگەیاند, لە مەرکانی راستگۆرا سپی پێستە ئەلیگارشییەکان, لە گەیشیدا سوپایان سەربەستکرد لە سەرکوتکردنی ناڕازایەتییەکان, ژمارەی قوربانیان و بریندارانو زیندانیان لە 9 رۆژی دوای کودەتاکە دەیان جاری 20 رۆژ خەپیشاندانی ئەپزسیۆنە لە سەردەمی مەرالیس کە ئەوکاتیش زەرینەی ناڕازیە راستگۆرا فاشیستەکان

ئەنجامیان دا.

ئەنجامەکانی ئێستاوە کودەتاچییەکان شۆکێیان دەخاتووە ئەگەر بگەڕێنەوە سەر شەرعیەتی سندوقی دەنگدان, پێکهاتەی ئەوان لە سپی پێستی ئەلیگارشی پارێزگار, بە دژایەتی هاووڵاتیانی ڕەسەن کە زۆرینەی دانیشتوانی وڵات پێك دەهێنن, بە سوتاندنی ئاکۆیان و دژایەتی داب و نەرێت و کلتوریان و ئەنجامدانی بڕدوامی کوشتار و زبروزەنگ لە دژیان, هاوکات پێگەی چینایەتیان وەك سەرمایەداری ئەلیگارشی, وە باوەڕی کەنەپەرستانەو دژ بە ئازادی و مافی ژن و فاشیستانەیان, وا دەکات بڕی نیار بەهێز بێت , ئەمانە مەرالیسیان نەك بەهێز کردوە, بەڵکە کردیان سەرکردەیەکی کارزمایی, لە هەر هەڵبژاردنێکی داهاتوودا براوە دەردەچێت دەنگەکانی دەچێتە سەر, کودەتاکەی پشتیوانەکانی لەسەر خەباتی بەرەو روبونەوەو یەکگرتنی تونددرتر و مەترسی لە دەستدانی دەستکەوتەکان و کەرامەت و ئازادییەکان زیاتر کرد, لە ئێستاشدا بیار نییە هەڵبژاردنی پەرلەمان و ئەنجومەنی پیران دوبارە بکرێتەوە, لەوەشدا زۆرینەی" 67 لە 130, 21 لە 36ی هێی ", بێی هەڵکردنی ئەو دوو دەزگایە لەگەڵ حکومەتی کودەتا سپیی پێستە 11 کەسییەکە زۆر دژی یەکترن, تا سەریش نابێت کێپتەر بە ئاسمانەوە بێت, بێی مەرالیس براویە, لە بوونی سوپاو پۆلیس لە دەرەوەی حکومەت و بادەستی ئەلیگارشییەکان تیایدا مەترسییە بە ئایندە, پەویستە لە داهاتوودا ئەم دوو دەزگایە چاکسازی تێدا بکرێت .
نیولیبراڵەکان ترسیان لە ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی ئەرجەنتین و خەپیشاندنەکانی شیلی و کۆڵمبیا و ئیکوادەرو وەاتانی دی و ئازادی لەلا چووە, لە هاتنەوەی بەندەکە زارتروك بوونە, بەوەی نەرێی ئەوان بێت ئەمجارە لە دەسەاتدارێتی کیشوەر, جارێك بە تەو جارە بە من, دەزانن تاکە ئەلتەرناتیفیان تەنها چەپە لە کیشوەرکە. بەم کودەتایە مەرالیسیش دەبێتە یەکێك لە رەمزەکانی چەپی ئەمەریکای لاتین و کودەتاکەی وەك کودەتای شیلی سەیرە کرێت, چەن کودەتای 11ی ئەیلولی 2002 شافەزی بەهێزکرد, سلفادەر لیندی کردە ئەستورە, ئاواش مەرالیس دەبێتە رەمزێکی خەشویستری هاووڵاتیانی ڕەسەن و هەموو ئەمەریکای لاتین, دەبێتە یەکێك لە ئەستێرەکان لە پاڵ لەلا و مەخیکا.